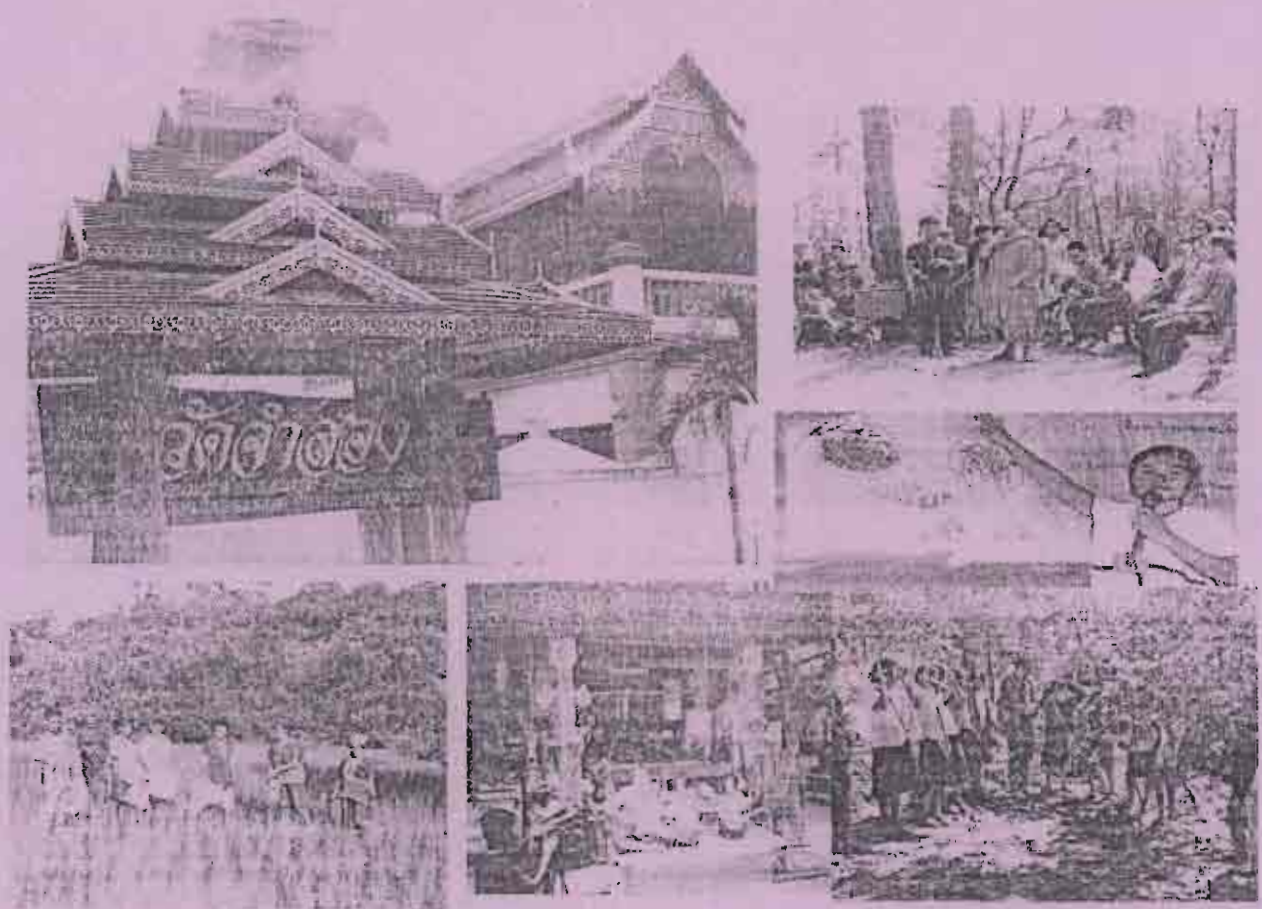

รายงานการดำเนินงาน
โครงการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้
ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

โดย

ประหยัด จตุพรพิทักษ์กุล

สมกิต คู่มอินมูต

มนัสชัย สังคมสดไธ

สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ

77/1 หมู่ที่ 5 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 โทร 053-810624

โครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	๖
บทที่ 1 ทบทวนโครงการ	1 - 8
บทที่ 2 บริบททางประวัติศาสตร์ นิเวศน์วัฒนธรรมชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง	9 - 16
บทที่ 3 กระบวนการดำเนินงานโครงการ	17 - 25
บทที่ 4 ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โครงการ	26 - 40
บทที่ 5 บทเรียนสำคัญที่เรียนรู้จากการดำเนินงาน	41 - 49
บทที่ 6 ทิศทางในอนาคต การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง	50 - 53

บทที่ 1

บททวนแนวคิดและวัตถุประสงค์โครงการ

โครงการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง เป็นโครงการที่มีที่มาจากการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ศักยภาพฐานทุนเดิมและบทเรียนงานพัฒนาของเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ที่สำคัญๆ ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

จากประสบการณ์ในการเผชิญกับปัญหาการแย่งชิงทรัพยากร/ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในลุ่มน้ำ พบว่าในอดีตแม่วางมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ของโลกปัจจุบันเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรเป็นอย่างมาก ตัวอย่างเช่นบริเวณบ้านภาคเดิมเคยเป็นป่าใหญ่มากคนส่วนใหญ่เข้ามามักจะหลงป่าแต่ปัจจุบันพื้นที่ถูกบุกรุกทั้งจากชาวบ้านและนายทุน เนื่องจากพื้นที่ค่อนข้างราบสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง บริเวณที่เรียกว่า "ห้วยทิ" รัฐโดยสหกรณ์ห้วยมะนาวได้มีการปฏิรูปจัดสรรพื้นที่ให้ชาวบ้านคนละ 8 ไร่ ค่อมพื้นที่เหล่านี้ก็ถูกเปลี่ยนมืออย่างรวดเร็วจากของชาวบ้านกลายเป็นของนายทุนและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นสวนผลไม้และบ้านพักตากอากาศ ส่วนชาวบ้านก็ไปบุกรุกพื้นที่อื่นต่อบางส่วนก็กลายเป็นแรงงานดูแลสวนและรับจ้างนอกพื้นที่แทน

หลังจากมีการปฏิรูปที่ดินเสร็จได้มีการสร้างอ่างห้วยมะนาวโดยดึงน้ำจาก4ลำห้วยให้ไหลลงอ่างซึ่งประกอบด้วยห้วยมะนาว ห้วยบะดิน ห้วยผึ้ง และห้วยเหี้ยะ เดิมลำห้วยเหล่านี้เคยไหลลงน้ำแม่วางที่บ้านอุ้ยอื้น เมื่อขาดน้ำจาก4ลำห้วยสาขาทำให้ปริมาณน้ำในแม่วางลดลงเป็นอย่างมาก การปฏิรูปที่ดินและการสร้างอ่างเก็บน้ำจึงเท่ากับเป็นการดึงทรัพยากรจากคนจนมาให้คนรวยใช้ เหล่านี้คือการทำลายความสมบูรณ์ของธรรมชาติอย่างเป็นขบวนการ ในพื้นที่อื่นๆ เช่น ตำบลยางคำ อ.คอกหล่อก็ได้มีการปฏิรูปที่ดินในรูปแบบสปก. กลอบคลุมพื้นที่หลายหมื่นไร่โดยจัดสรรให้ชาวบ้านคนละ 5 ไร่ แต่ปรากฏว่าปัจจุบันที่ดินส่วนใหญ่ที่ถูกปฏิรูปกลายเป็นของคนในเมืองที่รวยและมีอำนาจบางรายกว้านซื้อที่ดินจากชาวบ้านกว่าสองพันไร่ เป็นต้น

ส่วนพื้นที่ดอนบนก็มีปัญหาสะสมมานานนับตั้งแต่การทำเหมืองแร่ การสัมปทานป่า ระยะต่อมาถูกถูกกีดกันไม่ให้ใช้ป่า ห้ามทำไร่หมุนเวียนและส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผักและดอกไม้เมืองหนาว ทำให้มีการใช้น้ำใช้ที่ดินมากขึ้นหลายเท่าตัว ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมีความเกี่ยวพันกันทั้งเรื่องปากท้องเศรษฐกิจชุมชน การศึกษาวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างแยกไม่ออก

จากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกันพบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นมีรากเหง้ามาจากนโยบายที่ผิดพลาดหลายประการ เช่น

- นโยบายด้านการเกษตร ส่งเสริมปลูกพืชเชิงเดี่ยวป้อนตลาด (แม่วางตอนล่าง:หอมหัวใหญ่ ข้าวโพด ,แม่วางตอนบน: พืชผักผลไม้ดอกไม้เมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี ลิ้นี่ เบญจมาศ

แกรนดิโอลัส หอมญี่ปุ่น สลัดแก้ว เป็นต้น) ปัญหาที่พบจากการเพาะปลูกพืชในรูปแบบนี้ คือ ต้นทุนสูงทั้งต้นทุนที่เป็นตัวเงินและแรงงานที่เกษตรกรแต่ละครอบครัวต้องจ่าย นอกจากนี้ยังมีต้นทุนทางด้านสิ่งแวดล้อมคือมีการใช้น้ำใช้สารเคมีในปริมาณมาก ทำให้เกิดปัญหาน้ำแห้ง สารพิษตกค้างในธรรมชาติทำให้อาหารในธรรมชาติหายไป นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องราคาผลผลิต และหนี้สิน เป็นต้น

- นโยบายด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (มติกรม.30มย./มาตรการขยายแนวเขตอนุรักษ์ นโยบายการปลูกป่า การควบคุมไม่ให้ชาวบ้านในเขตป่าทำการผลิตในรูปแบบไร่หมุนเวียน โครงการสपोर्टคอมเพล็กซ์ เป็นต้น)
- การศึกษา ที่ยังเรียนเด็กยังออกห่างจากชุมชน ละเลยภูมิปัญญาของท้องถิ่น ทำให้ชุมชนขาดความต่อเนื่องในเรื่องของการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญาและประเพณีวัฒนธรรม
- นโยบายด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจผ่านการจัดตั้งกองทุนต่างๆ เช่นกองทุนเงินล้าน แทนที่จะเป็นการสร้างโอกาสให้เกษตรกรตามหลักการที่รัฐบาลคิดไว้ แต่ปรากฏว่าการเกิดขึ้นของกองทุนเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านแต่ละครัวเรือนมีหนี้สินเพิ่มมากขึ้น โดยที่บางครอบครัวต้องขายทรัพย์สินที่มี เช่น สัตว์เลี้ยงเพื่อที่จะนำเงินมาใช้หนี้กองทุน เป็นต้น นโยบายเหล่านี้มีผลกระทบต่อทั้งชีวิตของผู้คน และทรัพยากรดินน้ำป่า ดังนี้
  - ปัญหาเรื่อง“คน” : ในระยะที่ผ่านมามีความพยายามที่แก้ไขปัญหานี้จากหลายฝ่าย เช่น องค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งเข้าไปทำงานส่งเสริมให้คน/กลุ่มเกิดความเข้มแข็งแต่เมื่อทำไประยะหนึ่งก็พบว่ากระบวนการทำงานได้ทำให้ผู้นำชาวบ้านหลุดออกจากรฐานของชุมชน ผู้นำโคเด็ยแต่ละคนต้องแบกรับภาระมากขึ้นเนื่องจากไม่มีทีม สิ่งที่ทำผู้นำชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ไม่ได้รับรู้ นอกจากนี้การทำงานกับกลุ่มต่างๆก็มีลักษณะกระจายเป็นหย่อมๆ ทำให้ผู้นำและกลุ่มที่มีเกิดความท้อแท้เบื่อหน่ายและอ่อนแอลงในที่สุด
  - ผลต่อทรัพยากรดิน น้ำ ป่า : ยกตัวอย่างเช่น นโยบายเร่งรัดออกโฉนดซึ่งเป็นกรรมสิทธิแบบปัจเจก พบว่านโยบายดังกล่าวเป็นตัวเร่งให้ทั้งชาวบ้านและนายทุนรีบเข้าไปจับจองแสดงการครอบครองพื้นที่เป็นของตัวเอง และเมื่อได้กรรมสิทธิแล้วก็มีแนวโน้มที่จะถูกเปลี่ยนมือไปสู่นายทุนได้โดยง่าย เนื่องจากเกษตรกรมีภาระหนี้สินจากการเพาะปลูก จึงต้องการขายพื้นที่เพื่อนำเงินมาใช้หนี้และซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ทางออกในเรื่องนี้อาจจะต้องมีการคิดเรื่องสิทธิในรูปแบบใหม่ เช่น กรรมสิทธิ์ร่วมหรือโฉนดรวม เป็นต้น ในเรื่องการจัดการน้ำในพื้นที่แม่ว่างตอนล่าง 15เหมืองฝ่ายได้มีการรวมตัวเพื่อเรียกร้องให้ชุมชนเข้ามามีสิทธิในการจัดการน้ำบนพื้นฐานของความเป็นธรรมและยั่งยืน ภายใต้แนวความคิดดังกล่าวมีการดำเนินการหลายกิจกรรม เช่น การศึกษาวิจัยร่วมระหว่างชาวบ้าน ราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนในประเด็น “น้ำแม่ว่างหายไปไหน” ทำให้ชุมชนมีโอกาสหาความจริงร่วมกัน

นำมาสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ประเด็นเรื่องป่านันท์พื้นที่เมฆวางถือเป็นฐานที่มั่นที่สำคัญในการยืนยันเรื่องคนอยู่กับป่า โดยที่ชุมชนได้มีการคิดค้นผลิตภัณฑ์ชุมชนมาอย่างต่อเนื่องนับ 10 ปี นอกจากนี้ในระดับท้องถิ่นยังมีการพยายามที่จะผลักดันแผนการจัดการป่าชุมชนของชาวบ้านเพื่อให้เป็นข้อบังคับของอบค.อีกทางหนึ่ง

2. การสรุปบทเรียนจากการแก้ไขปัญหาในลักษณะรวบรวมมวลชน ชุมชน กศค. เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนนโยบาย

การแก้ไขปัญหาในรูปแบบดังกล่าวเริ่มขึ้นจากการรวมตัวกันเมื่อปีพ.ศ.2536ของคนสองกลุ่มในนามของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการขยายแนวเขตป่าอนุรักษ์และกลุ่มที่ขายผลผลิตทางการเกษตรไม่ได้ซึ่งกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกถั่วเหลืองและหอมหัวใหญ่ แนวทางหลักในขณะนั้นคือการรวมพลังชุมชนเพื่อกดดันต่อรองให้รัฐบาลปรับเปลี่ยนนโยบายป่าไม้ที่ดินและประกันราคาพืชผล การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างเชื่องช้าเนื่องจากความไม่จริงใจของเจ้าหน้าที่ราชการประกอบกับความไม่แน่นอนทางด้านการเมือง จึงทำให้กลุ่มปัญหาราคาพืชผลค่อยๆ หายไปในที่สุดเหลือเพียงกลุ่มปัญหาป่าไม้ที่ดิน และเมื่อมีการสรุปบทเรียนร่วมกันหลายครั้งจึงพบว่าในแต่ละพื้นที่ที่มีจุดอ่อนในเรื่องการจัดการป่าและมีปัญหาอื่นๆ สะสมหลายเรื่องทำให้ผู้นำที่ออกไปเคลื่อนไหวเกิดความท้อแท้ เบื่อหน่ายข้อสรุปเพื่อแก้ไขปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งคือ “การกลับมาตั้งต้นที่พื้นที่” ค้นหาศักยภาพของตัวเองพัฒนาพื้นที่ด้วยความรู้ของท้องถิ่น ทำให้พื้นที่เข้มแข็งซึ่งในที่นี้หมายถึงชาวบ้านต้องท้องถิ่นและมีความสุขร่วมกัน โดยที่จะต้องมีการติดตามทางนโยบายด้วยเช่นกัน

จากการสรุปบทเรียนร่วมกันหลายครั้งในระหว่างปีพ.ศ.2546-2547 ของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชน กป.อพช. ภาคเหนือ และสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ ทำให้ได้ยุทธศาสตร์ที่สำคัญร่วมกันประการหนึ่งนั่นก็คือ “ยุทธศาสตร์การสร้างพื้นที่รูปธรรม” ซึ่งหมายถึงพื้นที่ตัวอย่างเพื่อยืนยันสิ่งที่ชุมชนคิดและทำกับสังคม และกับรัฐในระดับนโยบาย ภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าว มีการดำเนินการในหลายพื้นที่โดยมีเครือข่ายต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์กรที่คอยติดตามสนับสนุน ซึ่งพื้นที่เมฆวางมีสถาบันการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (สรพ.) เป็นองค์กรที่เล็งเห็นว่าทำหน้าที่ประสานงานและสนับสนุนให้กลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นได้เข้ามาสร้างกระบวนการในการเรียนรู้ร่วมกัน

3. การวิเคราะห์ฐานทุนเดิมชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

1. ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของ 5 กลุ่ม ชาติพันธุ์คือ คนไตววน (คนเมือง) คนไตเงิน คนไตใหญ่(เงี้ยว) ลัวะ คนจีน

จำนวน 56 หมู่บ้าน อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำวังคอนล่าง และกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนเมืองและม้ง จำนวน 46 หย่อมบ้านอาศัยอยู่ลุ่มน้ำแม่วังคอนบน ลุ่มน้ำวังมีความยาว 73 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 500 ตารางกิโลเมตรหรือ 312,500 ไร่ ที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศน์และแบบแผนการผลิตทั้งพื้นที่ราบ ที่ดอน และที่สูง เครือข่ายทางสังคมของชุมชนลุ่มน้ำวังมิได้จำกัดอยู่ขอบเขตความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และขอบเขตการปกครอง หากยังคงมีความสัมพันธ์ที่มีการแลกเปลี่ยน ซื้อขายปัจจัยการผลิต ปัจจัยสี่ และการเรียนรู้ ร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าเนื้อหา รูปแบบและระดับความสัมพันธ์จะแตกต่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

2.ท่ามกลางสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และนโยบายการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรดิน น้ำป่า ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่ต้องใช้และทำลายฐานทรัพยากร เกิดความขัดแย้งจากการแข่งขันทรัพยากรมากขึ้น เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชุมชนระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องและยังคงเป็นปัจจัยที่ทำให้มีการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายระหว่างชุมชนร่วมมือจัดการปัญหาได้ระดับหนึ่ง เช่น ชุมชนลุ่มน้ำวังคอนบนจำนวน 46 หย่อมบ้านได้มีการรวมตัวกันเป็น เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวังคอนบน เพื่อคัดค้านนโยบายการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ทับที่ชุมชน และกรณีมีบริษัทจากต่างประเทศมาเช่าพื้นที่ปลูกดอกไม้ที่หมู่บ้านบนคอย เกิดความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านกับนายทุนภายนอก เครือข่ายชาวบ้านบนคอยได้มีการประสานความร่วมมือกับพี่น้องข้างล่างไปร่วมเจรจากลี่ยหลายปัญหา หรือ กรณีมีปัญหากลุ่มธุรกิจทัวร์ได้นำช้างเข้ามาบริการนักท่องเที่ยวจำนวนมากในพื้นที่ลุ่มน้ำวังคอนกลาง ชาวบ้านทั้งคอนบน คอนล่าง ได้ร่วมกันกดดัน ร้องเรียน ให้มีการแก้ไขปัญหา หรือในกรณีที่ชาวนาในพื้นที่ท้ายน้ำขาดแคลนน้ำทำนาเพราะการขยายพื้นที่และการเพิ่มระบบการเกษตรพาณิชย์ที่ต้องใช้น้ำมากขึ้น เกษตรกรใน 6 หมู่บ้านท้ายน้ำได้มีการรวมตัวกันไปเจรจาเพื่อให้เหมืองฝายที่อยู่เหนือขึ้นไปจัดการน้ำให้เหมืองฝายท้ายน้ำได้ใช้ ภาวะการณ์ดังกล่าวทำให้องค์กรเหมืองฝายได้มีการจัดปรับกฎระเบียบการใช้น้ำที่ให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวเป็นอันดับแรก ทำให้เกษตรกรในเชิงปัจเจกส่วนหนึ่งหาทางออกด้วยการจัดปรับระบบเกษตรการปลูกพืชระยะสั้น เช่น การปลูกข้าวโพด เป็นต้น แนวโน้มการจัดการปัญหาในลักษณะของความเป็นองค์กรชุมชนจะลดลง การจัดการในเชิงปัจเจก การพึ่งพากลไกอำนาจรัฐและระบบตลาดจะมีสูงขึ้น นั่นหมายถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนจะอ่อนตัวลงไปด้วย

3. มีผู้นำ ผู้รู้หลากหลาย กระจายอยู่ตามชุมชนตามขอบเขตทางการปกครองหมู่บ้านต่างๆ ทั้งในระดับที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านหรือครูภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังในช่วงปี 2545-46 ได้มีรวบรวมเป็นเครือข่ายครูภูมิปัญญาจำนวน 20 กว่าท่าน ร่วมกันดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาสู่ลูกหลาน โดยมีการดำเนินงานภายใต้ โครงการยืยสอนหลานสืบสานวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นแม่ว่าง จนปัจจุบันเป็นการยอมรับจากชุมชนมากขึ้น มีบุคคลที่ได้รับการยกย่องจากสังคม เช่น พ่อหลวง

จน โอลิมเปีย ปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และพออุทัยคำ คาปัญญ คุรุภูมิ ปัญญาด้านการใช้ของเล่นพื้นบ้านเป็นสื่อการถ่ายทอดด้านคุณธรรมให้ลูกหลาน จนได้รับยกย่องให้เป็นคุรุภูมิปัญญาไทย และยังมีผู้รู้ ผู้นำในวัยกลางคนที่เป็นทั้งผู้นำชาวบ้านที่บางส่วนได้รับการยอมรับจากชุมชนให้เป็นผู้นำทางการเช่น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และเยาวชนคนรุ่นใหม่อีกจำนวนหนึ่ง รวมทั้งยังมีพระสงฆ์ เช่น เจ้าอาวาสวัดจำลอง และวัดหัวริน บางส่วนเป็นคนในท้องถิ่นโดยกำเนิดปัจจุบันทำหน้าที่เป็นครูในสถานศึกษาที่มีความสนใจจัดการเรียนรู้ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และได้มีส่วนร่วมกับเครือข่ายผู้รู้มาอย่างต่อเนื่อง เช่น อาจารย์เรืองเนตร โรงเรียนบ้านกาควิทยาคม อาจารย์นิวัตร โรงเรียนบ้านกาดเข้มวัง มีกลุ่มผู้นำชาวบ้านชาวไร่และปัญญาชนในท้องถิ่นที่ผ่านบทเรียนการต่อสู้เรียกร้องประชาธิปไตยรวมตัวกันในนามกลุ่มสันป่าดอง-แม่วางเสวนาที่ดำเนินกิจกรรมการให้การเรียนรู้ด้านการเมือง เรื่องสิทธิชุมชน ในวิถีประชาธิปไตย นอกจากนี้ชุมชนลุ่มน้ำวางยังคงมีผู้นำเครือข่ายเยาวชนจำนวนหนึ่งที่เรียนรู้เติบโตมาจากการเรียนรู้ร่วมกับกระบวนการรวมตัวการจัดการปัญหาร่วมกับผู้นำชุมชน เช่น เครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวาง และกลุ่มเยาวชนวัดหัวริน เป็นต้น แต่มีค่อนข้างจะจำกัด แม้จะมีผู้รู้ ผู้นำที่หลากหลาย แต่ก็มิใช่ว่าจะกระจาย ขาดกลไกที่จะจัดการให้เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ผู้รู้ ผู้นำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างยั่งยืน

4. มียุทธศาสตร์ทั้งที่เป็นความรู้ของผู้รู้แต่ละคนและความรู้ของกลุ่มเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ ก่อนจะมีอยู่อย่างหลากหลาย กระจายอยู่ในที่ต่างๆ เช่น ความรู้ในการจัดการสุขภาพของกลุ่มประสานใจวัดหัวริน ความรู้ในเรื่องพืชผักพื้นบ้านและสมุนไพร อยู่กับกลุ่มผู้สูงอายุ ความรู้ในการจัดการน้ำของกลุ่มเหมืองฝาย ความรู้ในการจัดการป่า และการทำการเกษตร ความรู้ในด้านหัตถกรรม ที่มีการรื้อฟื้นจัดปรับภายใต้สถานการณ์สังคม และฐานทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไป มีบางส่วนได้รับการศึกษารวบรวม ทำการวิจัย จัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่สู่ภายนอก แต่ขาดการนำมาสื่อสารเผยแพร่เรียนรู้ร่วมกันในระดับพื้นที่ มีบางส่วนถูกนำไปใช้ประโยชน์ในกระบวนการผลักดันทางนโยบาย เช่น องค์ความรู้การฟื้นฟูป่าโดยวิถีธรรมชาติ ของชุมชนบ้านหนองเต่า เป็นต้น

5. องค์การชุมชนที่กระจายอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำวางทั้งตอนบนและตอนล่าง เป็นพื้นที่ที่มีองค์การพัฒนาเอกชนยังคงดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญองค์กรและเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวางมีกลไกและความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนภาคเหนือหลายเครือข่ายที่ร่วมกันผลักดันการแก้ไขปัญหาทางนโยบาย เช่น เครือข่ายการศึกษาทางเลือก เครือข่ายโสมเขียนสืบสานล้านนา เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายสุขภาพ เครือข่ายเด็กและเยาวชน เครือข่ายชนเผ่า/ชุมชนบนพื้นที่สูง เครือข่ายกลุ่มแนวร่วมเกษตรกรภาคเหนือ และสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ แต่ลักษณะความสัมพันธ์ยังคงมีความสัมพันธ์ในเชิงแนวดิ่ง ยังคงขาดการจัดความสัมพันธ์เชิงแนวราบในระดับพื้นที่ ทำให้ขาดกระบวนการเรียนรู้และการบูรณาการในการจัดการแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างเป็นองค์รวม

4. แนวคิดการดำเนินโครงการฯ

จากสถานการณ์ดังกล่าวสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ฯ เห็นว่าหากชุมชนลุ่มน้ำวังมีกลไก และกระบวนการจัดการที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพที่จะประสานเชื่อมโยง จัดการให้ทุนทาง สังคมที่มีอยู่ในชุมชนลุ่มน้ำวังได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน แต่ ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละฐานระบบนิเวศน์เดียวกันและกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นเครือข่าย การเรียนรู้ในเชิงแนวราบในพื้นที่ ที่เข้มข้นมากขึ้น โดยไม่ละทิ้งกลไกที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายแต่ละ ประเด็น จะทำให้เครือข่ายทางสังคมความเป็นชุมชนลุ่มน้ำมีความเข้มแข็งและมีความสุข ที่สำคัญก็คือ จะช่วยเอื้อให้กระบวนการสร้างการเรียนรู้กับสังคม และการผลักดันข้อเสนอทางนโยบายของ เครือข่ายภาคประชาสังคมมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายทิศทางการพัฒนาสังคมสู่ความเป็น ธรรมยั่งยืนร่วมกันในอนาคต โดยโครงการมีหลักคิดในการดำเนินงานที่สำคัญ 4 ประการดังนี้

1. กระบวนการทำงานที่มีเป้าหมายหลักร่วมกันคือ“การเพิ่มศักยภาพของกลไกและ กระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชน” ให้มีศักยภาพในการจัดการเรียนรู้ทั้งแนวนอนและแนวตั้ง ด้วยการจัดการความรู้ชุมชนที่มีเป้าหมายสู่การเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับควบคู่กัน คือ การจัดการ ความรู้เพื่อการเพิ่มพลังสร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้กับสังคม และเพื่อเปลี่ยนทางนโยบายการพัฒนาในทุกระดับ โดยการใช้การพัฒนานักจัดการความรู้คนรุ่น ใหม่กับการศึกษาองค์ความรู้ชุมชน เป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน เพราะเชื่อมั่นว่า เมื่อชุมชนท้องถิ่นมีกลไกและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการความรู้ ด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ชุมชนเป็นหลักในการจัดการแล้วย่อมหมายถึง ว่าชุมชนท้องถิ่นมี อำนาจและศักยภาพในการจัดการ“ทรัพยากรบุคคลของชุมชน” ซึ่งจะส่งผลให้คนในชุมชนได้รับการ เรียนรู้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ พร้อมทั้งจะร่วมกันสร้างสรรค์รักษาปกป้องและฟื้นฟู หรือปรับปรุงยุคค้ำชูองค์ความรู้ชุมชนอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนมีความสุขร่วมกัน

2. ให้ความสำคัญต่อ“กระบวนการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน”ระหว่างองค์กรหรือ ะหว่างสถาบันฯ ทั้งในส่วนที่เป็นองค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรศาสนาและ สถาบันการศึกษาในระบบ ที่มีบทบาทหน้าที่และประสบการณ์ที่หลากหลายเนื้อหาและ กระบวนการในการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน พร้อมทั้งจะประสานศักยภาพของกัน และกันมาปรับใช้และเรียนรู้ท่ามกลางกันปฏิบัติกรร่วมกัน โดยที่แต่ละองค์กรมีความคาดหวัง ร่วมกัน ที่จะทำให้องค์กรตนเองได้รับการพัฒนาตนเองให้มีองค์ความรู้และความสามารถในการ จัดการความรู้เพื่อเสริมสร้างยกระดับความเป็นสถาบันฯ การจัดการเรียนรู้สังคม พร้อมทั้งการสร้าง ความสัมพันธ์ที่จะเอื้อให้เกิดความร่วมมือในการจัดการเรียนรู้เพื่อชุมชนและสังคมอย่างค่องเนื่อง ต่อไป

3. กระบวนการทำงานที่เน้นใช้ “พื้นที่รูปธรรม” เป็นฐานปฏิบัติการสำหรับการเรียนรู้จะ แนวนอนและแนวตั้งร่วมกัน โดยเลือกพื้นที่ ที่มีศักยภาพขายประเด็นต่างๆ โดยกระบวนการ ดำเนินงานจะการเชื่อมโยงการเรียนรู้ในพื้นที่รูปธรรม ผู้การเรียนรู้ร่วมกันระดับเครือข่ายทั้งใน เครือข่ายเชิงประเด็นและเครือข่ายข้ามประเด็น โดยใช้รูปธรรมจากพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ร่วมกัน โดยกลุ่มการเรียนรู้ทั้งในระดับพื้นที่และเครือข่ายจะมีประสบการณ์ การแก้ไขปัญหาาร่วมกันมา ระดับหนึ่งแล้ว เป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ในเชิงเครือข่ายระหว่างชุมชนในเครือข่ายหลายภาคี เข้าร่วมเรียนรู้มากขึ้น

4. ให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำผู้จัดการเรียนรู้คนรุ่นใหม่ให้เป็นส่วนหนึ่งของการ พัฒนาระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนหรือการจัดการศึกษาของภาคประชาชน เพราะผู้นำเป็น กลไกหนึ่งที่สำคัญของกระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชน ดังนั้นหากคนรุ่นใหม่ของชุมชน ได้รับการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านจิตสำนึก “เพื่อสาธารณะหรือมีสำนึกเพื่อชุมชนและสังคม” การจัดการเรียนรู้เพิ่มเติม เช่น ทักษะการประเมินวิเคราะห์ชุมชนแบบมีส่วนร่วม การศึกษาถอด องค์ความรู้ชุมชน การพัฒนาหลักสูตรการเรียนรู้ องค์ความรู้ชุมชน การผลิตสื่อ การใช้สื่อเพื่อการ เรียนรู้สำหรับชุมชน และการเรียนรู้กับสังคม เป็นต้น จะเป็นปัจจัยให้คนรุ่นใหม่มีความรู้ความ เข้าใจ มีความเคารพเชื่อมั่นในองค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ความเป็นอัตลักษณ์ในความเป็นวิถี ชุมชนท้องถิ่น และความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นผู้ที่มีความเท่าทัน สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยง สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายนอกที่มีความสัมพันธ์ส่งผลกระทบต่อชุมชน มีความเข้าใจ ในกลไก กระบวนการจัดการเรียนรู้ ของชุมชนกับการจัดการศึกษาเรียนรู้ของภาคประชาชนพร้อม กับได้รับการพัฒนาทักษะหนึ่งที่สำคัญที่จะช่วยให้กลไก กระบวนการจัดการเรียนรู้ของชุมชนของ ภาคประชาชนที่มีอยู่เดิมได้รับการเพิ่มศักยภาพ ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมาก ขึ้น อย่างมีความต่อเนื่องยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

5. เป้าหมายและวัตถุประสงค์โครงการ

เป้าหมายสูงสุด ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำแม่วางมีความสามารถในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือกับสถาบันต่างๆ ในท้องถิ่นและองค์กรทางสังคมเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นสุขพึ่งตนเองได้บนพื้นฐานของการจัดการด้วยองค์ความรู้ชุมชนที่มีอยู่พร้อมกับการประยุกต์ใช้ กับความรู้จากภายนอกให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ ในระยะเวลาดำเนินงาน 18 เดือน โครงการได้กำหนดวัตถุประสงค์การ ดำเนินงานไว้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อหนุนเสริมพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีความสถาบันที่เป็นกลไกการบริหารจัดการเรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและมีความสุขอย่างยั่งยืน
2. เพื่อเสริมสร้างศักยภาพผู้นำองค์กรชุมชน พระสงฆ์ แกนนำเยาวชนและนักพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนที่มีบทบาทการจัดการความรู้ชุมชนให้มีความสามารถในการเป็นนักจัดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำวาง
3. เพื่อพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหา การจัดการทรัพยากร การพัฒนาแบบแผนการผลิต จากฐานประสบการณ์เดิมสู่การจัดการชุมชนให้มีความสุขได้อย่างเป็นระบบ และบูรณาการสู่ความเป็นองค์กรร่วม ที่สามารถเป็นแบบอย่างการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นได้จริง
4. เพื่อยกระดับกระบวนการผลิต การใช้สื่อเพื่อการเรียนรู้ เผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคม ทั้งสื่อพื้นบ้านและสื่อที่เหมาะสมกับการรับรู้แบบใหม่ โดยใช้ตัวบุคคล ชุมชน เป็นฐานในการสื่อสาร

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมกับการจัดการทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำแม่ว่าง

ภูมิศาสตร์และระบบนิเวศลุ่มน้ำแม่ว่าง

ชุมชนลุ่มน้ำว่างอยู่ห่างจากเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ราว 30 กิโลเมตร ภูมิประเทศประกอบด้วยภูเขาตลับช้างซ้อน มีป่าไม้ 5 ประเภทคือ ป่าเต็งรัง ป่าเต็งรังผสมสนเขา ป่าสนเขาผสมก่อ ป่าผสมผลัดใบ และป่าดิบเขา พื้นที่ลาดชันและสูงชัน ร้อยละ 95 มีระดับความสูงตั้งแต่ 330-1,800 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (ม.รทก.) และมีพื้นที่ราบเพียงร้อยละ 5 มีระดับความสูง 310-330 ม.รทก.

ลุ่มน้ำแม่ว่างเป็นลำน้ำสาขาย่อยของน้ำแม่ขาน มีต้นกำเนิดจากป่าด้านทิศตะวันออกเฉียงใหม่ของดอยอินทนนท์ ไหลไปบรรจบกับน้ำแม่ขานที่บ้านสบอว ตำบลทุ่งรวงทอง อำเภอแม่ว่าง แล้วไหลลงสู่แม่น้ำปิง ณ บ้านท่ามะโอ ถึงอำเภอคอยหล่อ มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 73 กิโลเมตร ลุ่มน้ำแม่ว่างจัดเป็นลุ่มน้ำขนาดเล็ก มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 500 ตร.กม. หรือ 312,500 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่เขตอำเภอแม่ว่าง อำเภอสันป่าดง และกิ่งอำเภอคอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ไหลลงสู่แม่น้ำขานที่บ้านสบวาง ต.ท่าวังพร้าว อ.สันป่าดง และแม่น้ำขานไหลลงสู่แม่น้ำปิงที่บ้านห้วยไทรงาม อ.สองแคว กิ่งอ.คอยหล่อ จ.เชียงใหม่ ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อ

ทิศตะวันตก ติดกับ ดอยอินทนนท์ เทือกเขาถนนธงชัยและเขตอำเภอแม่แจ่ม

ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอสันป่าดง

ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอหางดงและอำเภอสะเมิง

ทิศใต้ ติดกับ กิ่งอำเภอคอยหล่อ

ตามสภาพภูมิศาสตร์ลุ่มน้ำแม่ว่างแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ ลุ่มน้ำแม่ว่างตอนบนและลุ่มน้ำแม่ว่างตอนล่าง

ลุ่มน้ำแม่ว่างตอนบน อยู่ในระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-1,500 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นป่าดิบเขา ป่าดิบเขาผสมสน เป็นพื้นที่ต้นน้ำสายเล็กสายน้อยที่ให้กำเนิดนน้ำแม่ว่างเกิดจากขุนน้ำหลายแห่งบนดอย อินทนนท์ ดอยโป่งสมิต ดอยม่อนยะ ดอยขุนวิน และดอยผาดั้ง เกิดเป็นลำน้ำสาขาย่อย คือ น้ำแม่ปัว แม่ว่างซ้าย-ขวา แม่สะป๊อก แม่เคียน แม่วิน และแม่ภูค ซึ่งมี การจัดวางเรียงตัวของลำน้ำสาขาแบบพัด ไหลมารวมกันเป็นน้ำแม่ว่าง ที่บ้านแม่สะป๊อก และบ้านสบวิน

ส่วนลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง ระดับความสูง 300-700 ม.รทก. พื้นที่ส่วนใหญ่มีความลาดชันต่ำ เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม มีพื้นที่บางส่วนเท่านั้นที่มีความลาดชัน คือ บริเวณติดต่อกับเขตลุ่มน้ำวางตอนบน อย่างไรก็ตาม บริเวณนี้ก็ยังเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำสาขาของน้ำแม่วางด้วย คือ ห้วยบง ห้วยผึ้ง ห้วยมะนาว

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานชุมชนลุ่มน้ำวาง

ในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำวางมีชาวบ้านอาศัยอยู่มาเป็นเวลานานแล้ว มีการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนร่วมกันจนเป็นชุมชน กระจายอยู่ตลอดทั่วลุ่มน้ำวาง กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆในลุ่มน้ำแม่วางมีปฏิสัมพันธ์กันมาช้านาน ชุมชนบนที่สูงอย่างปกากะญอได้เรียนรู้และพัฒนาการทำนาและการสร้างระบบชลประทานเหมือนฝายจากคนพื้นราบมานานกว่าศตวรรษ นอกจากนี้การค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าทรัพยากรและแรงงานก็เกิดขึ้นมาโดยตลอดระหว่างชุมชนบนที่สูงและชุมชนในพื้นที่ราบ

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในลุ่มน้ำแม่วางมีมาช้านาน ดังเช่น บ้านห้วยอีค่าง บ้านทุ่งหลวง ซึ่งเป็นหมู่บ้านกะเหรี่ยงในลุ่มน้ำแม่เตียน แม่วางตอนบน มีอายุเก่าแก่ไม่ต่ำกว่า 400 ปี และก่อนหน้าที่พี่น้องปกากะญอจะมาอยู่ ก็ได้มีชุมชนลี้ภัยตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน และพึ่งพิงป่าไม้ธรรมชาติร่วมกับชาวลัวะ แต่ปัจจุบันชาวลัวะอพยพโยกย้ายออกไปจนเกือบหมด คนเมืองได้ขยับขึ้นมาอาศัยทำกินในเขตที่สูงเพิ่มขึ้น ขณะที่ชุมชนม้งก็ได้อพยพเข้ามาจากเขตจอมทองในช่วงระยะเวลา 100 ปีมานี้ มีกลุ่มชาติพันธุ์ 3 กลุ่มหลัก คือ คนเมือง ปกากะญอ และม้ง ในเขตลุ่มน้ำวางตอนบน ชุมชนชาติพันธุ์ปกากะญอและม้งได้ตั้งถิ่นฐานอยู่ราว 40 ชุมชน ซึ่งชาวปกากะญอตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่สูงของลุ่มน้ำวางมาช้านานกว่า 400 ปีแล้ว ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรแบบไร่หมุนเวียน และพึ่งพิงป่าไม้ธรรมชาติร่วมกับชาวลัวะ แต่ปัจจุบันชาวลัวะอพยพโยกย้ายออกไปจนเกือบหมด คนเมืองได้ขยับขึ้นมาอาศัยทำกินในเขตที่สูงเพิ่มขึ้น อีกทั้งชาวม้งก็ได้อพยพมาจากเขตจอมทองในช่วงระยะเวลา 100 ปีมานี้ ปัจจุบันลุ่มน้ำวางตอนบนซึ่งอยู่ในเขตตำบลแม่วินมีประชากร 10,273 คน จำนวน 19 หมู่บ้าน เป็นชุมชนปกากะญอ 13 หมู่บ้าน ชุมชนม้ง 3 หมู่บ้าน และชุมชนคนเมือง 5 หมู่บ้าน ชุมชนปกากะญอตั้งบ้านเรือนอยู่ในหุบเขาและริมห้วยต่างๆ ยังชีพด้วยการทำนาและทำไร่หมุนเวียน และเริ่มปรับเปลี่ยนการผลิตไปสู่การเพาะปลูกพืชพาณิชย์เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับม้ง โดยได้รับอิทธิพลทั้งจากการส่งเสริมของเจ้าหน้าที่ประจำโครงการหลวงในพื้นที่ใกล้เคียง และการเลียนแบบตามๆ กัน บางส่วนก็ได้รับการชักจูงจากพ่อค้าพืชผลการเกษตร ส่วนลักษณะการตั้งชุมชนจะแยกกันอยู่อย่างชัดเจนระหว่างปกากะญอกับม้ง กล่าวคือไม่ปะปนอยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยชุมชนปกากะญอตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบหุบเขา ส่วนชุมชนม้งตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่สูงกว่า ชุมชนม้งมักอาศัยอยู่บนพื้นที่สูงราว 900-1,500 ม.รทก. ปัจจุบัน พบว่ามีชุมชนม้งกระจายอยู่ในลุ่มน้ำวาง 8 หย่อมบ้าน อาทิ บ้านป่าไผ่ บ้านขุนวาง บ้านแม่สะงะ ทำมาหากินด้วยการปลูกพืชเพื่อการยังชีพผสมผสานกับการปลูกพืชเชิงการค้า คือ ปลูกข้าวไร่และข้าวโพดสำหรับบริโภค

ภายในครัวเรือนและการเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ มีการปลูกพืชผัก ไม้ผลเมืองหนาวและไม้ดอกเมืองหนาว เพื่อขายสร้างรายได้ อาทิ กะหล่ำปลี แครอท ผักกาดหอม พลั้ว พลัม ห้อ สาเล่ ดอกกระดาด ขิงขมิ้น เบญจมาศ แก้วโกลีเส

ขณะที่ลุ่มน้ำวางคอนล่าง มีชุมชนของคนเมืองตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ราว 70 ชุมชนตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 500-700 ปี ทั้งในเขตอำเภอแม่วาง สันป่าตอง และกิ่งอำเภอคอยหล่อ

เป็นที่ตั้งของชุมชนคนไทยพื้นราบ 6 กลุ่มชาติพันธุ์ คือคนไตขวน (คนเมือง) คนไตเงิน คนไตใหญ่(เงี้ยว) ลัวะ เม็ง คนจีน จำนวน 70 กว่าหมู่บ้านประกอบด้วยกิ่ง อ.คอยหล่อ 2 ตำบล ประกอบด้วยต.สันติสุข (ประชากร 4,072คน) ต.ยางคราม (ประชากร4,823 คน) อ.สันป่าตอง1 ตำบล ประกอบด้วยต.ทุ่งสะโตก(ประชากร 7,189คน) อ.แม่วาง4 ตำบล ประกอบด้วย ต.บ้านกาด(ประชากร 8,189 คน) ต.คอนเปา(ประชากร2,060 คน) ต.ทุ่งปี (ประชากร 4,631คน) ต.ทุ่งรวงทอง(ประชากร2,673 คน) ทำการเกษตรเพาะปลูกพืช 2-4 ครั้งต่อปี ระบบการผลิต 2 ครั้งต่อปี มากที่สุด รองลงมาคือ 3 ครั้งต่อปี จัดได้ไม่ต่ำกว่า 27 แบบ มี ทำนาปี นาปรัง หอมหัวใหญ่ มันฝรั่ง ข้าวโพด ถั่วเหลือง ลำไย เป็นต้น มีพื้นที่การเกษตรรวมประมาณ 45,000 ไร่ รายได้เกษตร 30,718 บาท/ครัวเรือน รายได้นอกเกษตร 32,619 บาท/ครัวเรือน รายจ่าย 37,000-43,000 บาท/ครัวเรือนและ หนี้สิน เฉลี่ย 31,293 บาท/ครัวเรือน

ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการจัดการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำวาง เหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงการจัดการการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรชุมชนลุ่มน้ำวาง จากการศึกษาวิจัยของมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรม ได้แบ่งได้ 4 ยุค โดยสังเขป

1.ยุคเริ่มต้นแย่งชิงทรัพยากร (2420-2500)

อยู่ในยุคที่ประเทศไทยยังไม่มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ยังอยู่ในช่วงรอยต่อระหว่างการปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชและการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองระบบประชาธิปไตย เป็นช่วงเวลาที่รัฐบาลไทยได้เปิดให้บริษัทต่างชาติเข้ามาสัมปทานไม้และออกกฎหมาย อนุญาตให้มีการค้าขายฝิ่น ให้คนจีน ฝิ่น้องมั่งได้อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำวางคอนบน ในพื้นที่ที่มีความสูงจากระดับน้ำทะเล ตั้งแต่ 900 เมตรขึ้นไป ทำการปลูกฝิ่น โดยมีฝิ่น้องปกกะญอเป็นแรงงานและลูกค้า พร้อมกับเริ่มมีพิธีการค้าเข้ามาปลูกจึงเป็นยุคเริ่มต้นที่มีการเข้ามาแย่งชิงการใช้ทรัพยากร โดยมีเหตุการณ์สำคัญๆ คือ

- ◆ปี 2432 บ.บอมเบย์เบอร์มา เข้ามาสัมปทานทำไม้ในเขตป่าลุ่มน้ำวางคอนล่าง
- ◆ปี 2440 เริ่มสร้างฝายนอน สมบูรณ์ ขุนคง นาทราย (แม่วางคอนล่าง)
- ◆ปี 2480 มีการปลูกฝิ่นแถบคอยม่อนยะ
- ◆ปี 2490.กะเหรี่ยงแม่วางคอนบนเริ่มทำนาขึ้นบันได
- ◆ปี 2493 เริ่มปลูกพืชการค้าหลังนาปีในแม่วางคอนล่าง

2. ยุครุ่งอรุณพัฒนา (2500-2530)

เป็นยุคที่ชุมชนลุ่มน้ำาวง ได้รับการพัฒนาตามทิศทางการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน น้ำ ไฟสว่าง ทางคิ พร้อมกับกับการเข้ามาของกลุ่มพ่อค้าคนจีน หน่วยงานราชการสถาบันการเงินทั้งสหกรณ์

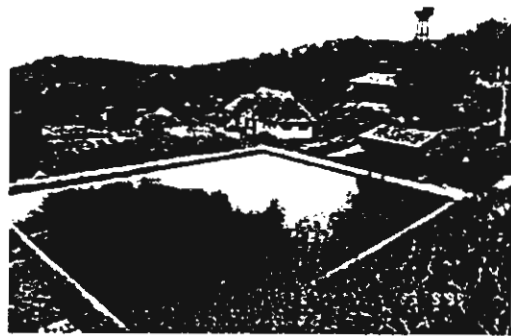
การเกษตร และรศส. เพื่อส่งเสริมพืชเศรษฐกิจการค้าทั้งในคอนล่าง และลุ่มน้ำาวงคอนบน ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำาวง จึงถูกนำมาจัดการใช้ประโยชน์อย่างเข้มข้นขึ้น ดังมีเหตุการณ์สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ดังนี้

- ◆ปี 2500 การผลิตข้าวเพื่อขายขยายตัวในภาคเหนือ รัฐบาลขยายชลประทาน
- ◆ปี 2500 พ่อค้าจีนเพิ่มทุนชวาวนาเพื่อปลูกพืชพาณิชย์หลังเก็บเกี่ยวจ้างชวาวนาปลูกหอมหัวใหญ่ในแม่วางคอนล่าง
- ◆ปี 2502 กฎหมายห้ามปลูกฝิ่น แต่ฝิ่นเถื่อนยังขยายตัว
- ◆ปี 2507 ผู้นำชุมชน พ่อปิ่น พ่ออุ่น พ่อใจคำ จัดตั้งกลุ่มชวาวนาเพื่อพัฒนาเกษตรแผนใหม่ ใช้พันธุ์ข้าวใหม่ (กข.) และได้ไปดูงานที่ได้หวัน
- ◆ปี 2513 ฝ่ายต่างๆ ในลุ่มน้ำาวงคอนล่าง เริ่มเปลี่ยน จากฝ่ายไม้เป็นฝ่ายปูน เช่น ฝ่ายคอนปิ่น ชาวบ้านเริ่มเพาะปลูกพืชหลายชนิด และปลูกซ้ำหลายครั้งในพื้นที่เดิม จากการเพาะปลูก 2 ครั้งใน 1 ปี เป็นการเพาะปลูกพืช 3 ครั้งในรอบปี เช่น การปลูกข้าวนาปี-ถั่วเหลือง-ข้าวนาปรัง เป็นต้น ซึ่งรูปแบบการเกษตรลักษณะนี้เริ่มขยายตัวในปี พ.ศ. 2523 และแพร่หลายอย่างมากในปี พ.ศ. 2528 เป็นต้นมา
- ◆ปี 2514 กรมประชาสงเคราะห์เริ่มส่งเสริมพืชเศรษฐกิจแม่วางคอนบน
- ◆ปี 2516 พ่อปิ่นจัดตั้งกลุ่ม “สหพันธ์กลุ่มผู้ใช้น้ำยุติธรรมแม่วาง” เรียกร้องให้รัฐสร้างเขื่อนแม่วาง (คอนล่าง)
- ◆ปี 2520 .โครงการหลวงเข้ามาในพื้นที่ โดยส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการปลูกพืชทดแทนฝิ่นภายใต้การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ ปุ๋วจัยการผลิต และการตลาดของโครงการหลวง ครั้งแรกได้ส่งเสริมให้ปลูกคั้นกาแฟตามหัวไร่ปลายนา ซึ่งผลตอบรับจากชาวบ้านค่อนข้างดี เนื่องจากผลผลิตกาแฟให้ราคาที่สูงกว่าคั้นข้าวสูง แต่ต่อมาราคากาแฟลดต่ำลง โครงการหลวงเริ่มนำพันธุ์พืชใหม่ๆ มาให้ชาวบ้านทดลองปลูก เช่น กล้วยปลี ผักกาดแก้ว เป็นต้น
- ◆ปี 2521 แม่วางคอนบนเริ่มใช้ระบบท่อน้ำ และสปริงเกอร์
- ◆ปี 2521 เริ่มคิดถนนเข้าหมู่บ้านในเขตแม่วางคอนบน
- ◆ปี 2522 พบว่าในเขตแม่วางคอนล่าง ที่ดินเริ่มกระจุกตัวกับชวาวนา รวมถึงร้อยละ 51
- ◆ปี 2525 เกิดภาวะขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำแม่วางทั้งคอนบนและล่าง ในเขตเหมืองฝายคอนล่างเริ่มขุดน้ำบาดาล

- ◆ ปี 2526 สร้างอ่างเก็บน้ำห้วยมะนาว พร้อมกับฝายคอนกรีตเปลี่ยนเป็นฝายปูนเกือบหมด
- ◆ ปี 2527-8 ยุติการปลูกฝิ่นเขตที่สูงในลุ่มน้ำวางคอนบน
- ◆ ปี 2528 ชาวบ้านคอนล่างจัดตั้ง สหกรณ์ผู้ปลูกหอมใหญ่ อ.สันป่าคอง เพื่อส่งออกไปญี่ปุ่น
- ◆ ปี 2528 การท่องเที่ยวเริ่มเข้าสู่พื้นที่ลุ่มน้ำวาง ก่อนที่จะมีการสร้างถนนลาดยางเข้าไปถึงบริเวณสบวิน มีการขี่ช้าง (ประมาณ 40 ตัว) ล่องแพและเดินป่า โดยคนในท้องถิ่นและนายทุนจากเมืองเชียงใหม่ดำเนินการ

3. ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจตกต่ำ

และการแย่งชิงทรัพยากร(2530-2540)

เป็นยุคที่รัฐบาลไทย มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยการประสานระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจเอกชน จนเกิดภาวะปัญหาการขาดผลผลิตตกต่ำ พร้อมกับมีนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ด้วยการประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งในรูปของอุทยานแห่งชาติ และการจำแนกคุณภาพลุ่มน้ำ มีแผนการควบคุม การรวมกลุ่มบ้าน การอพยพคนออกจากป่าประกอบช่วงนี้เป็นช่วงเกิดวิกฤตความแห้งแล้ง เป็นให้ชุมชนในลุ่มน้ำวางมีการรวมตัวในการจัดการปัญหาทั้งในระดับพื้นที่ และการเรียกร้องทางนโยบาย ในหลาย กรณี ดังเช่น เหตุการณ์ต่อไปนี้

- ◆ ปี 2531-2 หอมใหญ่ราคาตกต่ำ ชาวบ้านเดินขบวนประท้วง
- ◆ ปี 2531-2534 เริ่มปรากฏการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบหรือวัตถุประสงค์อื่นนอกเหนือจากการเกษตร อาทิ การสร้างบ้านจัดสรรที่เกิดจากอิทธิพลของการขยายตัวของเมือง การจัดสร้างรีสอร์ทเพื่อการท่องเที่ยว และการกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไรในราคาที่ดิน
- ◆ ปี 2535 รัฐเริ่มใช้นโยบายป่าอนุรักษ์ ควบคุมพื้นที่สูงเข้มงวด
- ◆ ปี 2536 ในเขตแม่วางคอนบนชุมชนกะเหรี่ยง เช่น บ้านหนองเต่า ห้วยอีค่าง และทุ่งหลวง เริ่มมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
- ◆ ปี 2537 ก่อตั้งคณะกรรมการเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน ในช่วงการเกิดเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (กจน.)
- ◆ ปี 2537 โรงงานขยายตัว ในเขตคอนล่าง ที่ดินราคาแพง มีการกว้านซื้อที่ดินขนาดใหญ่
- ◆ ปี 2540 หอมใหญ่ราคาตก ชาวบ้านประท้วง
- ◆ ปี 2540 เกิดความขัดแย้งเรื่องน้ำระหว่างม้งกับกะเหรี่ยงที่แม่เตียน และเป็นเช่นเดียวกับความขัดแย้งคนต้นน้ำและปลายน้ำในลุ่มน้ำอื่นๆ เช่น จอมทอง เป็นต้น

4. ยุคก่อกำเนิดเครือข่ายการเรียนรู้

ระดับผู้นำ (2541-ปัจจุบัน)

◆ปี 2541 ปัญหาน้ำขาดแคลน ชลประทานได้ประสานให้กลุ่มเหมืองฝาย 11 ฝายในเขตลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง ก่อตั้งเป็นเครือข่าย (แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อ)

◆ปี 2541 ชาวบ้านเริ่มดำเนินการเอง โดย 6 ฝายตอนล่าง รวมเป็นเครือข่าย เพื่อต่อรองกับ 5 ฝายตอนบน

◆ปี 2547 เครือข่ายผู้นำองค์กรชุมชนลุ่มน้ำวางจัดตั้ง วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง เป็นกลไกประสานเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม ระหว่างชุมชน เช่น ร่วมมือกับราชการหนุนเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ให้กับ คณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง โดย มีนาย บุญส่ง ชินะวงศ์ ได้รับเลือกให้เป็นประธานฯคนแรก พร้อมทั้งมีการจัดตั้งเครือข่ายองค์กรเหมืองฝายลุ่มน้ำวาง โดยมีนายมานิตย์ เขียวเหมย หัวหน้าเหมืองฝายนาทราย ได้รับเลือกให้เป็นประธานคนแรก และการสนับสนุนให้เกิดสภาเยาวชนลุ่มน้ำวาง โดยมีนายปฏิวัติ นามเจิง เยาวชนบ้านพันคน เป็นประธานคนแรก

สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงการจัดการทรัพยากร แม่วางในยุคแรก คือ แม่วางในยุคสัมปทานไม้และฝิ่น 2460-2510

มีปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการสัมปทานไม้ ตั้งแต่ 2460 ทำให้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ความมาด้วยการตัดถนน การขยายตัวพืชพาณิชย์ พื้นที่แม่วางตอนบนได้ปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจพาณิชย์ประมาณปี 2480 ขณะที่

ตอนล่างเริ่มก่อนประมาณปี 2460 โดยเริ่มค้นปลูกข้าวเพื่อขาย แต่กระนั้นฐานการผลิตเพื่อยังชีพก็ยังไม่เข้มแข็ง การจัดการน้ำก็เป็นไปตามระบบประเพณี ระบบไร่นาของชาวปกากะญอ กลับถูกกล่าวหาว่า เป็นสาเหตุของการทำลายป่าไม้และการชะล้างพังทลายของหน้าดิน โดยละเลยสาเหตุอื่นๆ ไป การสูญเสียพื้นที่ป่าในอดีต โดยเฉพาะการอนุญาตให้มีการสัมปทานป่าของรัฐบาล ป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์หลังจากผ่านการการสัมปทานป่าไม้มา 3 ครั้งแล้ว ก็ลดความอุดมสมบูรณ์ลงไปอย่างมาก

จนเข้ามาสู่ยุคแห่งการพัฒนา ช่วงหลังปี 2510 เป็นต้นมาแม่วางตอนล่างเริ่มปลูกข้าวนาปรัง และพืชอื่นๆ ปลูกซ้ำหลายครั้งในพื้นที่เดียวกันตั้งแต่ปี 2513 การปลูกพืชครั้งที่ 2-4 ครั้ง เป็นผลจากการพัฒนาเทคโนโลยีของรัฐ การนำข้าวพันธุ์ใหม่ที่มีอายุสั้นมาสนับสนุน การสนับสนุนสินเชื่อ ขณะที่ระบบเหมืองฝายเดิมออกแบบสำหรับการผลิตในฤดูฝน จึงทำให้เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำในปี 2525 เป็นต้นมา และส่งผลให้เหมืองฝายตอนล่างต้องเปลี่ยนเป็นฝายคอนกรีตแทนฝายไม้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

การจัดการน้ำในฤดูแล้ง และแก้ปัญหาขาดแคลนแรงงาน แต่กระนั้นระบบการจัดการน้ำของท้องถิ่นก็ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน เช่น การขยายตัวพืชไร่ที่มีทั้งการเปลี่ยนที่นาเป็นสวนลำไยและการขยายไปสู่พื้นที่ในที่ดอนที่คอกของฟาร์มโคนมที่ราบ และการขยายตัวการปลูกหอมหัวใหญ่ในที่ดอน ขณะที่ระบบการจัดการน้ำแต่เดิมถูกออกแบบสำหรับการจัดการในพื้นที่ที่ต่ำกว่า ทำให้เกิดปัญหาการจมน้ำ โดยที่เกษตรกรหาทางออกโดยการดัดแปลงน้ำขุดขึ้นไประบาย

ส่วนลุ่มน้ำแม่วางตอนบน โครงการพัฒนาเพื่อลดการปลูกฝิ่นและส่งเสริมพืชพาณิชย์ขั้นที่สูงเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2521 โดยเฉพาะจากการเข้ามาของโครงการหลวงในช่วงเวลาดังกล่าว 26 ปีของการส่งเสริมพืชพาณิชย์ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต ระบบไร่นาวนวนถูกลดลงและแทนที่ด้วยพืชเงินสด เศรษฐกิจท้องถิ่นปรับเข้าหาเศรษฐกิจการค้ามากขึ้น

จากที่กล่าวมาเบื้องต้นจะเห็นความเปลี่ยนแปลงในการใช้ทรัพยากรป่า-ที่ดิน-น้ำอย่างมาก ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางเงื่อนไขบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์และการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยประมวลภาพความเปลี่ยนแปลงออกมาได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในเขตลุ่มน้ำแม่วาง

ปัจจัย/ความเปลี่ยนแปลง	ปี พ.ศ.	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
1 การสัมปทานไม้ และการทำไม้เถื่อน	เริ่ม 2460	ความเสื่อมโทรมอย่างหนักของระบบนิเวศป่าไม้และน้ำในลุ่มน้ำแม่วาง
2 การทำไร่ฝิ่น	ราว 2480	ป่าไม้ในเขตต้นน้ำเปลี่ยนเป็นไร่ฝิ่น โดยการสนับสนุนของข้าราชการท้องถิ่น พ่อค้า ด้วยการรับซื้อฝิ่นและตั้งโรงฝิ่นขึ้นที่อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
3 การสร้างถนน - ถนนสัมปทานไม้ (ถึงบ้านแม่สะป๊อก ต.แม่วีน) - ถนนเพื่อความมั่นคง (ถึงบ้านหนองเต่า ต.แม่วีน) - ถนนเพื่อเข้าไปปลูกป่า - ถนนสร้างใหม่และปรับปรุงถนนเดิมของหน่วยงานปกติ	2495-2500 2517 2521 ปัจจุบัน	- ถนนส่งผลกระทบต่อทรัพยากรของหน้าดิน ไหลลงสู่ลำห้วยต่างๆ ทำให้เกิดการดินเซินของลำน้ำ ทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำเกือบทั้งลุ่มน้ำ - ถนนทำให้เกิดการขยายการตั้งถิ่นฐานเข้ามาในเขตลุ่มน้ำแม่วางตอนกลางและตอนบน - ถนนกลายเป็นรอยเชื่อมของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการผลิตพืชเศรษฐกิจต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำแม่วาง
4 โครงการปลูกป่า โดยเฉพาะการปลูกสนแถบคอกม่อนยะ	2518-2519	ชาวบ้านเรียกว่า ‘โครงการปลูกไม้ทำลายป่า’ เพราะไปทำลายป่าเก่าและปลูกป่าใหม่ ส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่าพื้นที่ป่าไม้ และปริมาณน้ำผิวดินในลำห้วยลดลงหลังการปลูก และไปจำกัดพื้นที่ทำไร่นาของชุมชนปกากะญอ
5 การส่งเสริมพืชเศรษฐกิจ - ผลต่อเนื่องจากสัมปทานไม้	2460	เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินไปเพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก ทั้งพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วางตอนบน

ปัจจัย/ความเปลี่ยนแปลง	ปี พ.ศ.	ผลกระทบที่เกิดขึ้น
- โดยกรมประมงสงเคราะห์	2514	และตอนล่าง และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการใช้น้ำ และการพัฒนารูปแบบการใช้น้ำของชุมชนมีความซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น
- โดยกรมส่งเสริมการเกษตร	2521-ปัจจุบัน	
- โดยโครงการหลวง	2521-ปัจจุบัน	
6การขยายตัวของเขตชุมชนเมือง สถานที่ราชการ สวนเกษตรขนาดใหญ่ และรีสอร์ท	ตั้งแต่ 2531 เป็นต้นมา	เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการใช้ที่ดินโดยสิ้นเชิง และความต้องการใช้น้ำเพิ่มมากขึ้น ในบางพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งการใช้น้ำกับชุมชนเดิมมาก

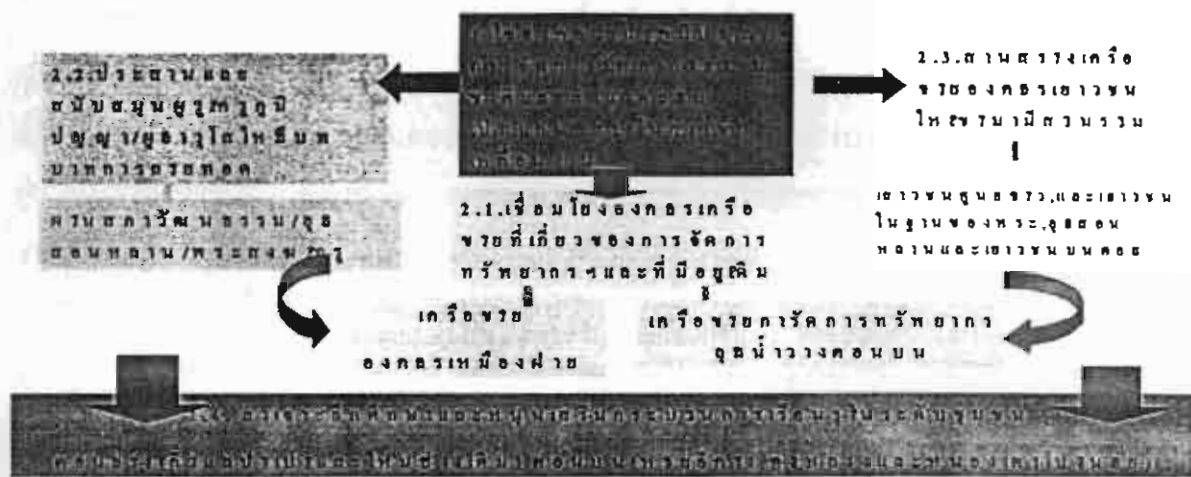
แหล่งข้อมูล: มนตรี จันทวงศ์ และพรทิพย์ บุญครอบ (2544: ตารางที่ 1 หน้า 54)

ท่ามกลางกระแสการพัฒนาความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรในชุมชนลุ่มน้ำวางได้เกิดขึ้นหลายจุด เช่น ปัญหาระหว่างฝั่งและกะเหรี่ยงในเรื่องน้ำและการใช้ที่ดินในแม่วางตอนบน ปัญหาแย่งชิงน้ำระหว่างฝ่ายตอนบนและฝ่ายตอนล่างในลุ่มน้ำแม่วางตอนล่าง แม้แต่ปัญหาภายในชุมชนกันเองที่มีความแตกต่างด้านพื้นที่และระบบการผลิตก็ต้องต่อสู้ ต่อรองเพื่อให้เกิดการจัดสรรน้ำที่เป็นธรรม นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับธุรกิจการเกษตรจากภายนอก และกับโครงการของรัฐ ภาวะการความขัดแย้งเหล่านี้ไม่ได้มีสมาธิเสมอและต่อเนื่อง แต่ขึ้นอยู่กับสถานะน้ำ การเปลี่ยนแปลงการผลิต การปรับตัวในการจัดการ โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ เช่น ความร่วมมือระหว่างชุมชนฝั่งและกะเหรี่ยงในการจัดการป่าและน้ำร่วมกันมากขึ้น ความร่วมมือระหว่างเหมืองฝายตอนล่างในการจัดสรรน้ำ ความสามารถในการต่อสู้ต่อรองเพื่อให้เกิดระบบการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำที่เป็นธรรม เพื่อสร้างการอยู่รอด อยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายวัฒนธรรมวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์และความหลากหลายระบบนิเวศน์ ให้อยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันอย่างยั่งยืน จึงเป็นเป้าหมายสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในลุ่มน้ำแม่วาง

บทที่ 3

กระบวนการดำเนินงานของโครงการ

โครงการฯ ได้ใช้กระบวนการจัดเวทีให้ทีมนำหรือผู้นำหลักจากเครือข่ายองค์กรชุมชนได้ร่วมกันประเมินสถานการณ์ และร่วมกันกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน โครงการฯ ร่วมกันภายใต้ชื่อ “วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำแฉ่ง” ที่หมายถึง “กระบวนการขับเคลื่อนงานพัฒนาที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนและชุมชนด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่องค์กรชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่งเป็นกลไกในการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน” ได้ยุทธศาสตร์เชิงกระบวนการดำเนินงานร่วมกันดังนี้

1. มุ่งเน้นที่ใช้องค์ความรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม “ดิน น้ำ ป่า” เป็นเนื้อหาแกนกลางหรือเป็นหัวข้อ ในการขับเคลื่อนเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน
2. มุ่งเน้นการประสานเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรชุมชน ให้เป็นกลไกการจัดการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนลุ่มน้ำแฉ่ง 3 เครือข่ายหลักคือ

2.1 เชื่อมโยงแกนนำองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่เดิมคือ เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแฉ่งตอนบน เครือข่ายองค์กรเมืองฝ่าย โดยใช้นโยบายหรือโครงการฟื้นฟูลุ่มน้ำปิง เป็นโอกาสเสริมสร้างการจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2.2 ประสานและสนับสนุนหนุนเสริมผู้รู้/ครูภูมิปัญญา สภาวัฒนธรรมและเครือข่ายครูภูมิปัญญาโครงการอุ้งสอหลาน ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

2.3 สถานสร้างองค์กร/เครือข่ายเยาวชนทั้งลุ่มน้ำแฉ่งตอนบนและตอนล่างที่มีความสัมพันธ์เครือข่ายองค์กรชุมชนที่เชื่อมโยงกัน เช่น เยาวชนอุ้งสอหลาน เยาวชนในเครือข่ายงานพัฒนาของพระสงฆ์ เยาวชนในเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำแฉ่งตอนบน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้

3. มุ่งเน้นใช้กระบวนการเสริมสร้างรูปธรรมแหล่งเรียนรู้ เป็นฐานการเรียนรู้ร่วมกันในระดับเครือข่ายโดยเลือกพื้นที่ชุมชนลงเจาะลึกเพื่อศึกษารูปแบบ/วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับลูกหลานพร้อมหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ในระดับชุมชน “หมู่บ้าน” คือ บ้านห้วยอีค่าง บ้านทุ่งหลวง หนองเต่า โป่งน้อย บ้านใหม่ปางเดิมและ บ้านก๊วแลป่าเป้า โดยการสร้างการเรียนรู้มีเป้าหมายสู่การเปลี่ยนแปลงใน 3 ระดับควบคู่กัน คือ การจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาสร้างรูปธรรมการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้กับสังคม และเพื่อเปลี่ยนทางนโยบายการพัฒนาในทุกระดับ

โครงการฯ ได้สนับสนุนกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชน ของวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง ตลอด 18 เดือนดังนี้

1. กิจกรรมการพัฒนากลไก การจัดการเรียนรู้ในเชิงสถาบัน “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง”

กลไกการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ชุมชน โดยมีองค์กรที่นำความรู้ไปสร้างการเคลื่อนไหวในชุมชนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง กลไกสำคัญขององค์กรดังกล่าวคือ แกนนำของกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในลุ่มน้ำแม่วาง ที่เห็นความสำคัญของศักยภาพความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมจากทุนนิยมสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำแม่วางสมควรร่วมกันจัดการความรู้ในรูปแบบ สถาบันของชาวบ้านที่มีพื้นที่ขึ้นในสังคมที่เต็มไปด้วยกระแสทุนนิยมนำพาชุมชนไปสู่ความล่มสลาย การนำความรู้ชุมชนมาสร้างการเคลื่อนไหวเพื่อเท่าทันต่อกระแสทุนนิยม ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางจำเป็นต้องร่วมกันจัดการความรู้ในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านในลุ่มน้ำแม่วาง ภายใต้ชื่อ “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง” เป็นสถาบันทำหน้าที่เป็นองค์กรสร้างกลไกการจัดการความรู้ร่วมของชุมชน มีกระบวนการพัฒนาที่สร้างกระแสการเคลื่อนไหวให้เป็นการยอมรับของครอบครัว ชุมชน อบต. และระดับลุ่มน้ำแม่วาง การใช้เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำแม่วางคอนบนเครือข่ายเหมืองฝาย เครือข่ายสภาวัฒนธรรม (โครงการอุ้ยสอนหลาน) เป็นลักษณะเครือข่ายเฉพาะประเด็นเป็นเครื่องมือสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งสังคมลุ่มน้ำแม่วาง จนสามารถพัฒนาให้เป็นประเด็นที่มีศักยภาพเคลื่อนไหวสร้างพื้นที่รูปธรรมแบบอย่างให้ชุมชน สามารถนำมาสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้สังคมวงกว้าง และกำหนดนโยบายระดับท้องถิ่น ลุ่มน้ำ นโยบายระดับประเทศ โดยโครงการฯ ได้มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างกลไกเชิงสถาบันของวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วางดังนี้

1. เวทีประสานทำความเข้าใจโครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วางกับผู้นำองค์กรชุมชนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่วาง
2. เวทีประชุมเพื่อกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ การจัดตั้งโครงสร้างกลไก/แผนงานภาคีความร่วมมือการพัฒนาสถาบันการจัดการการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง
3. เวทีประสานเจ้าอาวาสวัดจำลองเพื่อทำความเข้าใจ /การพัฒนาศูนย์ประสานงานสถาบันฯ การจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง “วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำแม่วาง”
4. เวทีหารือร่วมกับแกนหลักขององค์กรเครือข่ายในพื้นที่ร่วมการหารือและพิจารณาคัดเลือกอาสาสมัครที่เข้ามาเป็นตัวแทนประสานงาน และจัดกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำแม่วาง

5. เวทีประชุมเพื่อติดตามงาน สรุปรบทเรียนและวางแผนงานร่วมกันของคณะทำงานวิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวาง เดือนละ 1 ครั้ง
6. เวทีหารือวางแผนเตรียมแนวคิดและกระบวนการเสริมการเรียนรู้สำหรับกลุ่มทีมนำ/กลุ่มอาสาสมัครและทีมทำที่เป็นแกนหลักของเครือข่ายสถาบันการจัดการเรียนรู้ชุมชน เน้นการทำความเข้าใจในแนวคิด “วิทยาลัยจาวบ้าน”
7. เวทีทำความเข้าใจและจัดตั้งคณะกรรมการจัดการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วางขึ้นมา 1 ชุด เพื่อใช้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วาง
8. เวทีประสานทำความเข้าใจกับแกนนำเครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางตอนบนและแกนนำเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวางตอนบน เพื่อกำหนดทิศทางเป้าหมายในการขับเคลื่อนงานร่วมกันภายใต้เครือข่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางตอนบน
9. ร่วมเวทีประสานงานความร่วมมือกับคณะกรรมการมหาวิทยาลัยชีวิตจังหวัดเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในการดำเนินงาน โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต
10. จัดเวทีสรุปบทเรียนระหว่างแกนนำเครือข่ายองค์กรชุมชนลุ่มน้ำวาง กับองค์กรภาคีทั้งนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชน พร้อมร่วมมองอนาคตงานวิทยาลัยจาวบ้าน

2. กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้นำ “นักจัดการเรียนรู้ชุมชน”

ผู้นำ/แกนนำหรือนักจัดการเรียนรู้คือหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชน การสร้างผู้นำให้เป็นนักจัดการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยง/วิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาเป็นกระบวนการที่ผู้นำต้องแบกรับภาระในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจถึงสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชน ผู้นำต้องเป็นตัวแทนความคิดนำทำกิจกรรมกระตุ้นการมีส่วนร่วมหรือสะท้อนให้สมาชิกในชุมชนมีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เข้ามาส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของตนเองได้และผู้นำ(นักจัดการเรียนรู้)ต้องมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้เอง จัดการตนเอง ครอบครัวย ชุมชนได้ด้วย โครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีกระบวนการหนุนเสริมพัฒนาศักยภาพผู้นำ(นักจัดการเรียนรู้ชุมชนที่ผ่านมา 18 เดือนดังนี้ ด้วยกระบวนการหนุนเสริมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงกับนโยบายรัฐและมองทิศทางแผนงานกิจกรรมการพัฒนาาร่วมกัน 2. หนุนเสริมให้ผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้จากประสบการณ์บทเรียนนอกสถานที่ทั้งที่จัดการเรียนรู้กันเองและร่วมกับทีมสร.กลาง และการหนุนเสริมให้ผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมสร้างการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนหรือกับเครือข่าย โดยมีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการดังนี้

1. เวทีประเมินสถานการณ์นโยบาย และ โครงการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มน้ำปิงตอนบน ลุ่มน้ำย่อยลุ่มน้ำวางร่วมกัน

2. สนับสนุนให้ทีมนำ/แกนนำ ได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับทีมนำระหว่างพื้นที่ 6 พื้นที่
รูปธรรม เช่น พื้นที่ สะดวกใจ พื้นที่แม่วาง พื้นที่แม่ทา และ พื้นที่ แม่คำ
3. เวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการประเมินชุมชนแบบมีส่วนร่วม การศึกษาองค์ความรู้ผู้นำ
และเวทีติดตามและสรุปบทเรียนร่วมกัน.
4. สนับสนุนแกนนำเยาวชน ร่วมฝึกอบรมทีมวิทยากร ณ. โรงแรมธารริน อ.เมือง จ.เชียงใหม่
5. สนับสนุนแกนนำขับเคลื่อนงาน. งานเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้กับกลุ่มเป้าหมายที่แต่ละ
องค์กร ได้ดำเนินงานมาให้ดำเนินการต่อเนื่อง “เรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติการจริง” ดังเช่น
  - การไปศึกษาดูงาน กลุ่มน้ำแม่คำซ้าง แม่ทา และแม่ฮ่องสอน
  - สนับสนุนทีมแกนนำในเครือข่ายเยาวชนจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการ”ประเมิน
สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนและการวางแผนพัฒนาเด็ก/เยาวชนแบบมีส่วนร่วม”โดยจัด
กระบวนการในพื้นที่ตำบลทุ่งสะโตกเป็นพื้นที่แรก
  - สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดค่ายเยาวชน สัตยูจร เครือข่ายอุ้ยสอนหลาย
  - สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดทำหลักสูตรถ่ายทอดองค์ความรู้/ภูมิปัญญาของโครงการอุ้ย
สอนหลาน ช่วงภาคฤดูร้อน
  - เวทีประเมินสถานการณ์ปัญหา แนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนที่วัดหัวริน
  - ร่วมเวทีจัดทำแผนงานเครือข่ายเยาวชนลุ่มน้ำวางดอนบน
- 6.สนับสนุนแกนนำเยาวชนร่วมจัดกิจกรรมกับเครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง เช่น การทำ
ข่าว งานณรงค์ประชาสัมพันธ์งาน”พิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง” และร่วมจัดชุมชนเยาวชนใน
งานพิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า โดยในงาน มีการส่งผลงานเข้าประกวดของเด็กนักเรียนเพื่อชิง
ทุนการศึกษา เช่น ประกวด เขียนเรียงความ, เขียนคำขวัญ และประกวดวาดภาพ ในหัวข้อเรื่อง
”ธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ในจินตนาการของฉัน”
7. จัดเวทีเครือข่ายองค์กรชุมชน วิทยาลัยจาวบ้าน พบปะและประสานความร่วมมือกับองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำ กับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน

3.กิจกรรมการพัฒนาภูมิปัญญาแหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง

สังคมต้องการพื้นที่เรียนรู้รูปแบบทางนโยบาย ที่สามารถให้พื้นที่อื่น ได้เรียนรู้ไปเป็นแบบอย่าง
ในการพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ในวงกว้าง ขณะเดียวกันพื้นที่ ที่เป็นรูปธรรมแบบอย่าง ก็สามารถปฏิบัติการ
ได้จริงในฐานะชีวิตประจำวันของชุมชน พื้นที่ลุ่มน้ำวางเป็นพื้นที่ได้รับผลกระทบ ท่ามกลางสถานการณ์
ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ การเมือง และนโยบายการรวมศูนย์อำนาจการจัดการทรัพยากรดิน
น้ำป่า ที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตที่ต้องใช้
และทำลายฐานทรัพยากร เกิดความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรมากขึ้น

พื้นที่ลุ่มน้ำวางมีทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ละฐานระบบนิเวศน์เดียวกันและกระบวนการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ในเชิงแนวราบในพื้นที่ ที่เข้มข้นมากขึ้น โดยไม่ทิ้งกลไกที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายแต่ละประเด็น จะทำให้เครือข่ายทางสังคมความเป็นชุมชนลุ่มน้ำมีความเข้มแข็ง และเป็นสุข ที่สำคัญก็คือจะช่วยเอื้อให้กระบวนการสร้างการเรียนรู้กับสังคมและการผลักดันข้อเสนอทางนโยบายของเครือข่ายภาคประชาสังคมมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายและทิศทางการพัฒนาสังคมสู่ความเป็นธรรมและยั่งยืนร่วมกันในอนาคต

โดยสถานการณ์ และศักยภาพของพื้นที่ลุ่มน้ำวาง เหมาะที่จะเป็น พื้นที่รูปธรรม ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ สร้างการสื่อสารกับสังคม และนำเสนอให้เกิดการยอมรับทางนโยบาย ทางสถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนลุ่มน้ำวางมีกลไกและกระบวนการจัดการที่มีความชัดเจนและมีศักยภาพที่จะประสานเชื่อมโยง จัดการให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งภายในแต่ละชุมชน ภายใต้อำนาจความร่วมมือพัฒนาพื้นที่รูปธรรม “การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางแม่วาง” มีกระบวนการ หนุนเสริมเชื่อมประสานแกนนำองค์กรเครือข่ายทบทวน และจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อกำหนดพื้นที่รูปธรรมในการเรียนรู้ การหนุนเสริม ผู้รู้ / ครูภูมิปัญญาในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันบนพื้นที่รูปธรรม เสริมสร้างองค์กรเครือข่ายเยาวชนมีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้บนพื้นที่รูปธรรม และเจาะลึกศึกษาพื้นที่รูปแบบวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้ สำหรับลูกหลาน หนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในวงกว้าง โดยมีกิจกรรมดังนี้

3.1. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง

1. การจัดการศึกษาข้อเท็จจริงสถานการณ์ปัญหาการจัดการน้ำลุ่มน้ำวาง ของคณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำวาง
2. เวทีประชุมเตรียมประเด็นและตั้งคณะทำงาน 4 ชุดเพื่อศึกษาข้อเท็จจริงถึงสถานการณ์ปัญหาและแนวทางการจัดการทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำวาง
3. สนับสนุน/หนุนเสริมคณะทำงานลงศึกษาข้อเท็จจริงในพื้นที่ 4 พื้นที่ มีรายละเอียดดังนี้
  - คณะที่ 1 ลงศึกษาพื้นที่ลุ่มน้ำวางดอนบน (โครงการหลวงแม่แฮ) วันที่ 1-2 พ.ค.
  - คณะที่ 2 ลงศึกษาพื้นที่ห้วยเขียด , ห้วยน้ำริน วันที่ 2 พ.ค.
  - คณะที่ 3 ลงศึกษาพื้นที่ ห้วยผึ้ง วันที่ 8 พ.ค.
  - คณะที่ 4 ลงศึกษาพื้นที่ ลุ่มน้ำวางดอนล่าง 11 เหมืองฝาย วันที่ 21 พ.ค.
4. เวทีประมวลวิเคราะห์ผลการศึกษาของ 4 คณะที่ศูนย์ประสานงานวัดจำลอง
5. จัดเวทีนำเสนอข้อเท็จจริงถึงสถานการณ์ปัญหาน้ำร่วมกัน โดยเชิญนักวิจัย นักวิชาการ ร่วมนำเสนอและแลกเปลี่ยนในหัวข้อ เรื่อง “น้ำหายไปไหน” และแผนแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่วาง

6. ประมวลสรุป พร้อมจัดทำเอกสารและสื่อเตรียมนำเสนอเผยแพร่ต่อสาธารณชนต่อไป
7. สนับสนุน/หนุนเสริมคณะกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและผู้แทนเครือข่ายต่างๆ ในการเตรียมการดำเนินงาน "พิธีสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง" พร้อมทั้งตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน
8. สนับสนุน/หนุนเสริมการจัดงาน "พิธีกรรมทำบุญสืบชะตา ดิน น้ำ ป่า ลุ่มน้ำวาง" พร้อม

3.2. กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการแหล่งเรียนรู้เครือข่ายอีสานกลางกับสภาวัฒนธรรม

1. จัดเวทีสรุปบทเรียน กำกับและกระบวนการจัดการเรียนรู้อีสานกลาง ที่ศูนย์ประสานงานโครงการอีสานกลาง พร้อมทั้งมีการวางแผนการดำเนินงานร่วมกัน
2. สนับสนุนการจัดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้อีสานกลาง ทั้งที่บ้านพ่ออุ๊ยใจคำ และการออกค่ายเยาวชนอีสานกลาง และการจัดช่วงฮักพะญา
3. สนับสนุนการจัดเวทีสภาวัฒนธรรมในระดับ 2 ตำบล คือสภาวัฒนธรรมตำบลแม่วิน และสภาวัฒนธรรมตำบลทุ่งปี
4. ร่วมกับครูภูมิปัญญาและโรงพยาบาลแม่วงจักรกระบวนการศึกษาประเมินสุขภาวะชุมชน โดยการประสานงานกับนักศึกษาฝึกงานจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. สนับสนุนการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สมุนไพรและการเกษตรพอเพียงที่บ้านสวนสมุนไพรพ่อน้อยบุญ

3.3. กิจกรรมการพัฒนาผู้ประกอบการแหล่งเรียนรู้ชุมชนห้วยอีค่าง

1. เวทีแลกเปลี่ยนการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ของเยาวชนบ้านห้วยอีค่าง
2. เวทีค้นหาความต้องการในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มเยาวชนบ้านห้วยอีค่าง
3. สนับสนุน/หนุนเสริมแกนนำเยาวชนและทีมพี่เลี้ยงดำเนินกิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและระบบการผลิตของชุมชนบ้านห้วยอีค่าง โดยศึกษาผ่านชีวิตของผู้อาวุโสในชุมชน เช่น ฮีโซ (ผู้นำด้านพิธีกรรมคนปัจจุบัน) คนเฒ่าคนแก่ที่ผ่านประสบการณ์การออกไปทำมาหากินจากข้างนอกหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนที่ผ่านการเรียกร้องการแก้ไขปัญหาร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เป็นต้น รูปแบบ การสังเกต/สัมภาษณ์ ผู้อาวุโส (พะดิดีและเมีย) ไปเลี้ยงควาย หาเห็ด หาหน่อ หาเกี๋ย , การสังเกต แบบมีส่วนร่วม พร้อมสัมภาษณ์ (พะดิมงคลและสมาชิกอีก 3 คน) เอามือเอวกัน "เลื้อยไม้สร้างบ้าน" และตั้งวงสนทนาในตอนกลางคืน ที่บ้านผู้นำ (อบต.แคว)
4. จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ การทำปุ๋ยชีวภาพหรือปุ๋ยหมัก และจัดการศึกษาดูงานนอกสถานที่ ที่หมู่บ้านแม่คำช้างและแม่ทา

5. สนับสนุนผู้นำ/แกนนำชุมชน ชาวชนเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานจริง "กลุ่มพอเพียง"เช่น การทำปุ๋ยหมัก ทำแปรรูปหน่อไม้ การปลูกถั่วเหลือง การทำสวนผสมผสาน/สวนคนจ้เกียง ธนาคารวัวควาย การแปรรูปข้าว และกิจกรรมการสืบชะตาสัตว์น้ำ การรณรงค์ปลูกพืช เป็นต้น

6. จัดเวทีติดตาม สรุปบทเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

3.4.กิจกรรมการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนบ้านทุ่งหลวง

บ้านเป็นชุมชนหนึ่งใน 4 หมู่บ้านบนคอกที่เครือข่ายการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบนร่วมกับ วิทยาลัยจาวบ้านลุ่มน้ำวางได้เลือกให้เป็นหมู่บ้านนำร่องการพัฒนาแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชน ปกาเกอญอ โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน ชาวชน สมาชิก อบค.แม่วิน โรงเรียนบ้านทุ่งหลวงและ พระสงฆ์ เพื่อใช้เป็นแหล่งสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้ลูกหลานได้ตระหนักในคุณค่าวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชนเผ่าปกาเกอญอ และเป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับชาวชน คนลุ่มน้ำวางและผู้สนใจทั่วไปได้เรียนรู้ วิถีชุมชนกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเป็นสุขและยั่งยืน โดยการดำเนินงานการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ได้มี ขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญๆ คือ

1. มีการประชุมปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างผู้อาวุโส พ่อบ้าน แม่บ้าน กลุ่มชาวชน และตัวแทน เครือข่ายการจัดการทรัพยากร โดยมีการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทาง นโยบายของรัฐบาล ที่มีผลกระทบต่อชุมชน เช่นนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าอุทยาน รวมทั้งได้มีการสรุปบทเรียนการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาของชุมชนและเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พร้อมทั้งหารือ สร้างความเข้าใจถึงแนวคิดแนวทางการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนร่วมกัน ซึ่งขั้นตอนนี้ได้มีการปรึกษาหารือกันหลายครั้ง

2. มีการจัดให้มีการศึกษาดูงานประสบการณ์บทเรียนนอกสถานที่ เช่น โรงเรียนบ้านหนองหล่ม จ.ลำพูน ชุมชนลุ่มน้ำแม่คำช้าง อ.หางดง ชุมชนแม่ทา อ.แม่ฮอน และชุมชนบ้านคำใน จ.พะเยา โดยหลัง การศึกษาดูงานได้มีการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มานำเสนอให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

3. ทำการคัดเลือกกำหนดจุดแหล่งเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

4. มีการศึกษารวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ โดยมีทีมชาวชน ได้ศึกษาจากผู้รู้ ทั้งการสัมภาษณ์และไป ดูสถานที่จริงร่วมกัน หลังจากนั้นทางชาวชนและครูช่วยกันเรียบเรียง

5. มีการทดลองจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมระหว่างชุมชน แกนนำชาวชนกับครู ให้กับเด็กนักเรียน ในจุดเรียนรู้ที่กำหนด

6. มีการจัดอบรมเสริมทักษะการสื่อสารให้กับทีมผู้รู้ครูภูมิปัญญาในชุมชนร่วมกับแกนนำชาวชน โดยมีการประสานงานทีมงานจากภายนอกชุมชนมาเสริมการเรียนรู้

7. การปรับปรุงจุดเรียนรู้ มีการสร้างศาลา พร้อมจัดทำป้ายข้อมูลประจำจุดเรียนรู้ และแผนที่แหล่ง เรียนรู้

8. จัดสื่อประกอบการเรียนรู้และเผยแพร่ แผ่นพับ หนังสือเล่มเล็ก และโปสเตอร์

9. จัดงานพิธีทำบุญเปิดแหล่งเรียนรู้ “งานมหกรรมแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนลุ่มน้ำวาง” เพื่อสื่อสารให้ชุมชน สถานศึกษาในพื้นที่ลุ่มน้ำวางได้รับรู้ร่วมกัน เมื่อวันที่ 19-20 มีนาคม 2548

4. กิจกรรมการพัฒนากระบวนการสื่อสารสู่สังคม

การสื่อสารถือเป็นหัวใจสำคัญของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในสังคมยุคปัจจุบัน การดำเนินงานของชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้/รับรู้กับสังคมภายในและภายนอกชุมชนเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจ และเกิดการยอมรับในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนกระบวนการงานที่ชุมชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอต่อสังคมสาธารณะ โดยผู้รู้ พ่อครู แม่ครู/ ครูภูมิปัญญาได้นำเอาองค์ความรู้ วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเผยแพร่สู่สังคม สร้างการมีส่วนร่วมและเกิดความตระหนักให้ชุมชนเห็นความสำคัญขององค์ความรู้วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ท้องถิ่นทั้งเรื่องของ วัฒนธรรมประเพณี จารีต อุดมคติ พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆของท้องถิ่นและการแสวงหา ค้นคว้าเพิ่มเติมจากผู้เฒ่าผู้แก่ นักวิชาการชาวบ้านเพื่อนำเอาข้อมูลองค์ความรู้ภูมิปัญญามารวบรวม/เรียบเรียงให้เป็นหมวดหมู่เพื่อการศึกษาและสื่อสารให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล องค์กร หน่วยงานรัฐ หน่วยงานเอกชนและองค์กรชุมชน เช่น คำทา บทบาท นิทาน สุภาษิต คำว่า ฯลฯ โดยยก ระดับความรู้ ความเข้าใจของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือในการสื่อสารกับสังคมอย่างเหมาะสม เช่น โปสเตอร์ วารสาร (สารนักษัตรลุ่มน้ำวาง) หนังสือเล่มเล็ก 3 เล่ม คือ แหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาชุมชนบ้านทุ่งหลวง ,การฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองเต่า ,ชุมชนความรู้ลุ่มน้ำวาง และ VCD พิธีกรรมการเกิดของชนเผ่า “เคปอทุ” โรงเรียนบ้านทุ่งหลวง กำกืดและกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของพ่อครูแม่ครู โครงการเยี่ยมสอนหลาน และการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง หมายรวมถึงการประชาสัมพันธ์ ด้วยการพูดผ่านสื่อวิทยุชุมชน การเขียน งานแสดงละครชุมชน หรือการกระทำให้สาธารณะชนได้รับรู้ได้เรียนรู้ข้อมูลจากชุมชน เกิดการสนับสนุนในกิจกรรมงานของชุมชนและเพื่อให้ผู้นำ/แกนนำชุมชนได้เรียนรู้ เพิ่มทักษะกระบวนการสื่อสารกับสังคมโดยการสนับสนุน/หนุนเสริมการศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมนอกสถานที่ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ ทางโครงการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางได้มีกระบวนการเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาระบบสื่อการเรียนรู้เพื่อใช้เป็นกลไกในการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ ด้วยการหนุนเสริมสนับสนุนให้องค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชนเข้าการพัฒนาทีมผู้นำ/แกนนำในชุมชนให้มีความสามารถในการพัฒนาระบบการสื่อสารกับสังคมและพัฒนางานสื่อเพื่อเผยแพร่สู่สังคมสาธารณะ พร้อมทั้งหนุนเสริมให้ทีมผู้นำ/แกนนำได้เรียนรู้จากประสบการณ์นอกสถานที่จากผู้รู้/ผู้มีประสบการณ์ด้านงานสื่อสาร มีกิจกรรมที่ได้ดำเนินการดังนี้

1. จัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์และหาแนวทางการร่วมมือ“การพัฒนางานสื่อเพื่อสร้างการเรียนรู้ชุมชนและสังคม”โดยประธานองค์กร/เครือข่ายและกลุ่มต่างๆมาร่วมแลกเปลี่ยนแนวทางการร่วมมือการดำเนินกิจกรรมศูนย์ข่าวชุมชนลุ่มน้ำวาง

2. สนับสนุนให้เกิดทีมงานในท้องถิ่น คิดริเริ่มและดำเนินการจัดทำสารนักษัตรลุ่มน้ำวาง และวิทยุชุมชนคนลุ่มน้ำวาง

3. ประสานความร่วมมือกับเครือข่ายการศึกษาทางเลือกและวิทยาลัยการจัดการทางสังคมผลิตสื่อ VCD เรื่อง กำกึกและกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของพ่อครูแม่ครู โครงการอุ้ยสอนหลาน
4. สนับสนุนให้ทีมผู้นำ/แกนนำและเยาวชนได้เข้าร่วมเวทีฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการดำเนินงานเขียนเพื่อการสื่อสารกับสังคมสาธารณะ 2 ครั้ง
5. ประสานความร่วมมือกับศูนย์ข่าวเยาวชนโรงเรียนบ้านกาควิทยาคมในการจัดทำข่าวในกิจกรรมการเรียนรู้ที่เครือข่ายวิทยาลัยจาวบ้านดำเนินการเช่น พิธีสืบชะตาคนน้ำป่า เป็นต้น
6. ประสานความร่วมมือกับคณะอาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช จัดทำสารคดี “ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง”
7. ประสานงานองค์กรสื่อ เช่น สำนักข่าวประชาธรรมเข้ามาทำข่าวในพื้นที่ การประสานงานวิทยุชุมชนต้นป่าดงในการทำรายการเพื่อสื่อสารการดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวาง เช่น กิจกรรมโครงการอุ้ยสอนหลาน กิจกรรมการทำพิธีทำบุญสืบชะตาคนน้ำป่า มหกรรมแหล่งเรียนรู้ชุมชนลุ่มน้ำวาง เป็นต้น
8. ประสานความร่วมมือจากทีมมะขามป้อมและกลุ่มคนสอสีเข้ามาเสริมศักยภาพ/พัฒนารูปแบบวิธีการสื่อสารกับสังคมโดยผ่านงานละคร
9. สนับสนุน/หนุนเสริมผู้นำ/แกนนำชุมชน แกนนำเยาวชนและองค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รู้ภูมิปัญญาเพื่อจัดทำหนังสือเล่มเล็กเผยแพร่สู่สังคมสาธารณะ
10. สนับสนุน/หนุนเสริมให้ผู้นำองค์กรเครือข่ายวิทยาลัยจาวบ้าน เช่น คณะอนุกรรมการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำวางแกนนำชุมชนและแกนนำเยาวชนได้ร่วมเผยแพร่ประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายต่างๆ เช่น เวทีสิ่งแวดล้อม ที่กรุงเทพฯ และเครือข่ายชุมชนลุ่มน้ำวาง ได้ร่วมงานมหกรรมห้องเรียนชุมชน ที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บทที่ 4

ผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โครงการ

วัตถุประสงค์ที่ 1 การพัฒนาองค์กรชุมชนให้มีสถาบันที่เป็นกลไกการบริหารจัดการเรียนรู้ชุมชนที่มีประสิทธิภาพในการสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นสุขอย่างยั่งยืน

เกิดกลไกการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้โดยมี องค์กรชาวบ้าน ที่รวมตัวเพื่อ สถาปนาความรู้ชุมชนมาจัดการชุมชนในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านที่นำความรู้ไปสร้างการเคลื่อนไหวในชุมชน เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนลุ่มน้ำวาง กลไกสำคัญของสถาบันชาวบ้าน ที่กล่าวมาคือ มีแกนนำของกลุ่ม เครือข่ายต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวาง ที่เห็นคุณค่า ความสำคัญของศักยภาพความรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมจากทุนนิยม สู่สังคมแห่งการเรียนรู้ ความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวาง ถูกจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วม มีส่วนร่วม ในระดับผู้นำ ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในลุ่มน้ำวาง ทั้งองค์กรรัฐบาล โรงเรียน โรงพยาบาล สภาวัฒนธรรม องค์กรประชาชน เครือข่ายองค์กรนักพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) ภาคเหนือ ภายใต้นโยบายสร้างพื้นที่รูปธรรม ยืนยันรูปแบบทางนโยบาย พื้นที่ลุ่มน้ำวางถูกยกเป็นพื้นที่ตัวอย่างการเรียนรู้ของกระบวนการ กป.อพช. ภาคเหนือ ดังนั้นสถาบันของชาวบ้านลุ่มน้ำวาง ที่มีนัยสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้ให้สังคมทั้งในระดับพื้นที่ลุ่มน้ำวาง และสังคมวงกว้าง ภายใต้กระบวนการ กป.อพช. ภาคเหนือ พื้นที่ลุ่มน้ำวางจึงมีสถานะเป็นพื้นที่ยื่นต่อสังคม ท่ามกลางการต่อต้านกระแสทุนนิยมที่นำพาชุมชนไปสู่ความล่มสลาย การนำความรู้ชุมชนลุ่มน้ำวางมาสร้างการเคลื่อนไหว เพื่อต่อต้านกระแสทุนนิยม เป็นโอกาสที่เหมาะสมที่ชุมชนพื้นที่ลุ่มน้ำวางต้องสถาปนาความรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวางในรูปแบบ สถาบันชาวบ้านในลุ่มน้ำวาง ภายใต้ชื่อ " วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง" เป็นสถาบันทำหน้าที่เป็นองค์กรสร้างกลไกการจัดการความรู้ร่วมกับองค์กรพันธมิตรของชุมชน ในการสร้างกระบวนการพัฒนาที่สร้างกระแสการเคลื่อนไหวให้เป็นการยอมรับระดับครอบครัว ชุมชน อบค. และระดับลุ่มน้ำวาง การใช้เครือข่ายทรัพยากรลุ่มน้ำวางคอนบน เครือข่ายเหมืองฝาย เครือข่ายสภาวัฒนธรรม (โครงการฮุยสอนหลาน) เป็นลักษณะเครือข่ายเฉพาะประเด็น เป็นเครื่องมือสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ทั้งสังคมลุ่มน้ำวาง จนสามารถพัฒนาให้เป็นประเด็นที่มีศักยภาพเคลื่อนไหวสร้างพื้นที่รูปธรรมอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ลุ่มน้ำอื่น ๆ จนสามารถนำมาสื่อสารสร้างการเรียนรู้ให้สังคมวงกว้าง ถูกการยอมรับและกำหนดเป็นนโยบายระดับท้องถิ่น ลุ่มน้ำ นโยบายระดับประเทศ

เงื่อนไขกลไกหลักที่ วิทยาลัยชาวบ้านลุ่มน้ำวาง ให้ความสำคัญคือ การใช้ปรัชญา ความคิดอุดมการณ์ของชุมชน ที่แฝงอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไร่ชาทกรรมภายในชุมชน ฮู้คิง, นรค / สรรค์, เจ้าหนู / ของหน้าหนู, ความเป็นธรรม, พึ่งตัวเอง, น้ำบ่อหน้า / น้ำบ่อหลัง ฯลฯ ไร่ชาทกรรมในวิถีชีวิตวัฒนธรรม การเอามือ / เอารุ่น, การเลี้ยงฝาย, การทำพิธีเคปอทุ (พิธีกรรมการเกิด) ฯลฯ นำ

ความหมาย หลักคิด อุดมการณ์ นำมากำหนดเป้าหมาย กำกับวิธีการ แผนการดำเนินงาน เป็นแนวทาง กำหนดโครงสร้างคณะกรรมการ คนทำงานที่ต้องมีความคิด อุดมการณ์ร่วมในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ มีจุดพบปะที่เป็นทางการกำหนดโดยชาวบ้าน ณ ปัจจุบันใช้วัดจำลองเป็นจุดพบปะ ประสานงานการจัดการความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กร เครือข่ายต่าง ๆ ทั้ง องค์กรรัฐ องค์กรภาคประชาชน องค์กรนักพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ฯลฯ เพื่อหนุนเสริมกิจกรรมชุมชนที่สร้างการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง การทดลอง การศึกษาปัญหา พื้นฟูวัฒนธรรม กิจกรรมการผลิต ภายใต้กระบวนการที่สร้างความรู้ สร้างการเคลื่อนไหวในสังคม จนมีผลต่อการกำหนดนโยบายระดับครอบครัว ชุมชน อบต. ระดับลุ่มน้ำวาง และส่งผลการยอมรับในสังคมวงกว้างต่อไป

เกิดกลไกภาคีความร่วมมือ จากองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน ร่วมกับวัด ชุมชน และโรงเรียนมีการจัดรูปกลไกที่มีความเป็นสถาบันการจัดการเรียนรู้ของชุมชนลุ่มน้ำวาง มีการจัดการโครงสร้างบริหารจัดการคณะกรรมการที่ดูแลเรื่องการเรียนรู้ ระดับชุมชน เครือข่ายมีการจัดการระบบข้อมูลโดยออกแบบการสำรวจข้อมูลโดยชุมชน จัดเก็บ และประเมินชุมชน โดยกระบวนการชุมชน มีการจัดการกองทุนที่ใช้พัฒนาเพื่อการจัดการการเรียนรู้ การศึกษาฐาน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนอื่นที่อยากเรียนรู้ ในรูปแบบการรับแขกดูงานจากสถานการศึกษา แยกต่างประเทศ ซึ่งมีเป้าหมายและแผนงานในการจัดการเรียนรู้ที่ชัดเจนร่วมกัน ทั้งในระดับชุมชน 5 ชุมชน และระดับเครือข่ายระหว่างชุมชนลุ่มน้ำวาง

กลไกการจัดการเรียนรู้ในระดับชุมชน

ชุมชนบ้านห้วยอีค่าง ใช้กลไกผู้นำชุมชน ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน โดยชาวชนในหมู่บ้าน ผลที่เกิดขึ้นคือ ชาวชนได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน เกิดจิตสำนึกรักท้องถิ่น อยากมีกิจกรรมที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน เช่น กิจกรรมการทอผ้า เรียนบทา เรียนแคน และภาษาปากาเกอะญอ กิจกรรมเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดพอเพียง การทำสวนผสมผสานแบบสวน คนจี่เกียจ กิจกรรมการทำปุ๋ยหมัก เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมี ทำน้ำหวานหมัก (สารชีวภาพ) ทดแทนสารเคมี เพื่อความอยู่รอดและมีเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนบ้านทุ่งหลวง ใช้กลไกแกนนำชาวชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนเกิดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ เช่น กิจกรรมการสร้างแหล่งเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนของนักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงที่ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง ครูในโรงเรียนบ้านทุ่งหลวงร่วมกับครูภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกันออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอน ที่ใช้วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านทุ่งหลวง จนสามารถสร้างการยอมรับในระดับท้องถิ่น สร้างนโยบายในองค์การบริหารส่วนตำบลแม่วิน ที่ยินดีสนับสนุนและบรรจุเป็นนโยบายการสนับสนุนในแผน 5 ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่วิน การนำเสนอผ่านสื่อร่วมกับองค์กร